



השפעת הפיצויים האישיים לניצולי שואה  
על ההון האנושי של הדור השני

שי צור\*

סדרת מאמרים לדין 2022.05  
ינואר 2022

<https://www.boi.org.il> – בנק ישראל

\* שי צור - חטיבת המחקר, בנק ישראל. דוא"ל: [tsurshay@gmail.com](mailto:tsurshay@gmail.com) ; [STsur@imf.org](mailto:STsur@imf.org)

מחקר זה קשור לעבודת הדוקטורט שלי מאוניברסיטת תל אביב. ברצוני להודות למנחה הדוקטורט שלי משה חזן, לאנליה שלוסר, לאברהם אבנשטיין ולמשתתפים בסמינרים של סדנת הדוקטורט של בנק ישראל ושל אוניברסיטת תל אביב, על הערות והצעות מועילות בנוגע למאמר זה ולמחקרים הקשורים. המחקר בוצע בחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) בעזרת עבודת נתונים מצוינת של גל עמדי מבנק ישראל. אני רוצה להודות להדס יפה ולדוד גורדון מהלמ"ס על בניית מאגר הנתונים ועל מתן התמיכה הטכנית, ולדנה חפצדי מהרשות לזכויות ניצולי השואה בישראל על הנתונים והמידע לגבי הפיצויים ששילמה ממשלת ישראל לניצולים. תודה רבה למאיר דוביצקי, לציפי וייס ולישעיהו עמנואל הולצמן על עבודת התרגום והעריכה.

הדעות המובעות במאמר זה אינן משקפות בהכרח את עמדתו של בנק ישראל

חטיבת המחקר, בנק ישראל, ת"ד 780 ירושלים 91007  
Research Department, Bank of Israel, POB 780, 91007 Jerusalem, Israel

## השפעת הפיצויים האישיים לניצולי שואה על ההון האנושי של הדור השני

שי צור

תקציר

חלק מניצולי השואה בישראל החלו לקבל פיצויים מגרמניה ובאמצעות ממשלת ישראל בשנות ה-50 של המאה ה-20, בעוד שאחרים זכאים רק משנות ה-90 של אותה מאה. אני מוצא שלילדים שנולדו להורים שמקבלים את הפיצויים משנות ה-50, יש יותר שנות לימוד בהשוואה לילדים שכבר היו בוגרים בשנות ה-90, כשהוריהם החלו לקבל את הפיצויים. הממצאים בולטים יותר בקרב בנות, עם השפעה ממוצעת של 0.07 עד 0.42 שנות לימוד, תלוי בגובה הפיצוי ברמת משק-הבית, שנע בין 10 עד 60 אחוזים מהשכר הממוצע במשק.

מילות מפתח: משק בית, הון אנושי, פיצויים, ילדים, שואה.

## Compensation for Holocaust survivors in Israel and the human capital of the second generation

Shay Tsur

Abstract

Some Holocaust survivors in Israel began receiving compensation from Germany and through the Israeli government in the 1950s, while others became eligible only in the 1990s. I find that children born to parents who received the compensation from the 1950s have more years of schooling than children who were already adults in the 1990s, when their parents began receiving compensation. The findings are more prominent among girls, with an average effect of 0.07–0.42 years of schooling, depending on compensation. These equal 10–60 percent of the average salary, respectively.

Keywords: Household, Human capital, Compensation, Children, Holocaust, Second generation.

## 1. הקדמה

ניצולי שואה בישראל מקבלים החל משנות החמישים של המאה ה-20 פיצויים משמעותיים מגרמניה או מישראל. נושא זה היה נתון לדיון ציבורי נרחב בשנות ה-50 בעקבות המשא ומתן הישיר שניהלה ממשלת ישראל עם גרמניה. הנושא עדיין עולה על סדר היום הציבורי מעת לעת, בפרט לנוכח מחלוקת האם התשלומים לניצולים נדיבים מספיק, וטענות של קבוצות ניצולים שונות כי הופלו במשך שנים רבות ואף כיום.

מחקר זה מתמקד באחד ההיבטים החשובים והמסקרנים ביותר של הסכם השילומים: ההשלכות של הפיצויים האישיים על ילדיהם של הניצולים. בהשוואה בין משקי בית שהכנסתם גדלה עקב פיצויים אלה - אך בתזמונים שונים - אני מוצא שפיצויים ששולמו להורים כשילדיהם היו צעירים דיים, מובילים לגידול בהון האנושי של הילדים ביחס לילדים שכבר היו בוגרים כאשר הוריהם החלו לקבל את הפיצויים. חשש מידי לגבי מידת איכות ההסקה הסיבתית היא ההשפעה האפשרית של חשיפת ההורים לשואה באירופה במהלך מלחמת העולם השנייה על ההון האנושי של הילדים. כדי להתגבר על כך, אסטרטגיית הזיהוי של הקשר הסיבתי מתבססת על כך שכללים שרירותיים קבעו את עצם הזכאות לפיצוי ואת סוגה, כך שמתאפשר לי להשוות רק בין ילדים ששני הוריהם הם ניצולי שואה. בפרט, עלייה לישראל לפני אוקטובר 1953 הייתה תבחין לקבלת פיצויים ממשלת ישראל עד לסוף שנות ה-2000. יתר על כן, התבחינים הבריאותיים ורמת ההקפדה עליהם השתנו במהלך השנים. הללו הביאו להבדלים בין הניצולים מבחינת הזכאות, למרות שכולם חוו השלכות מחרידות של הרדיפות של הנאצים.

יש שלוש קבוצות עיקריות של ניצולי שואה בישראל מבחינת הפיצויים המתקבלים. הקבוצה הראשונה כוללת ניצולים שעלו לישראל מגרמניה או שהשתייכו ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית" ושהיו זכאים, לרוב מאז 1956, לפיצויים הגדולים ביותר שכולל תשלום חודשי אשר שווה לכ-30 אחוז מהשכר הממוצע במשק בתקופה זו. הקבוצה השנייה כללה ניצולים שעלו לישראל לפני אוקטובר 1953 מארצות אחרות מלבד גרמניה ולא הצליחו או לא רצו להוכיח שהם שייכים ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית". ניצולים בקבוצה זו היו זכאים החל משנת 1957 לתשלום חודשי השווה לכ-10 אחוז מהשכר הממוצע במשק. הקבוצה השלישית כללה ניצולים שלא היו זכאים לפיצויים כלשהם עד לשנת 1996. אנשים אלה לא היו גרמנים וגם לא השתייכו לקבוצת השפה והתרבות הגרמנית. הם הגיעו לישראל אחרי אוקטובר 1953 או שלא הצליחו להתגבר במהלך שנות החמישים והשישים על מכשולי המשרדנות הישראלית או הגרמנית. אני מוצא השפעה חיובית של הפיצויים על ההון האנושי של הילדים והיא בולטת יותר בקרב בנות. האומדן המבוקר עבור בנות הוא מובהק סטטיסטית וחשוב כלכלית וגודלו מלמד שפיצויים נמוכים (אשר מתקבלים מישראל מאז שנות החמישים) יגדילו את מספר שנות הלימוד ב-0.07 שנות לימוד ופיצויים גבוהים (אשר מתקבלים מגרמניה משנות החמישים) לשני ההורים, יגדילו ב-0.42 שנה. אני גם מוצא שפיצויים גבוהים לשני ההורים יובילו לעלייה של 8.5 אחוז בהסתברות להשכלה על-תיכונית של בנותיהם ולעלייה של כ-13.5 אחוז בשכרן.

עקב הקשר בין ארצות המוצא והזכאות לפיצויים, אני מבצע רגרסיות על בסיס שני מדגמי משנה של ארצות מוצא בודדות - פולין ורומניה. אומדן זה מטפל בחשש שמשנתנים בלתי נצפים אשר קשורים לארץ

המוצא, מטים את האומדנים. בפרט, חלק מניצולי השואה שהוכרה זכאותם לפיצוי רק בשלב מאוחר נתפסים כניצולי המעגל השני שחוו פגיעות מתונות יותר בארצות מוצא מסוימות. הרגרסיות לפי מדינות משוות בין ניצולי שואה אשר הוכרו ככאלה ואשר עלו מאותה ארץ, אך הגיעו במקרה לישראל בעיתוי שונה (במקצת, כפי שאראה מאוחר יותר) או שלא עמדו באחת או בחלק מהדרישות השרירותיות משנות החמישים.

אני מוצא ברגרסיות הללו תוצאות איכותיות דומות, בסדר גודל גדול יותר. חשוב מכך, אני מוצא שהאומדנים עמידים יותר מפני הוספת בקרות מאשר באומדנים אשר מאגדים יחד את כל ארצות המוצא. דבר זה מצביע על כך שהאומדנים שמאגדים את ארצות המוצא מבוססים על מדגם לא מספיק מאוזן שמוביל להטייה בגודל האומדנים. האומדנים על פי ארצות מחזקים את רמת הביטחון שקיימת השפעה חיובית באופן כללי, ומספקים אומדנים מדויקים יותר עבור קבוצות שהוריהם היגרו מפולין ורומניה.

תרומתו של מחקר זה כפולה: בראש ובראשונה, יש לו חשיבות רבה בהקשר הישראלי. נכון לשנת 1972 (שנתיים לאחר שגרמניה סגרה את האפשרות להגשת תביעה) קיבלו 100,000 ניצולים פיצויים קבועים מגרמניה. בסביבות אותה תקופה קיבלו 25,000 ניצולים פיצויים קבועים מישראל. נכון לתחילת שנות ה-70, כ-5 אחוזים ממשקי הבית קיבלו פיצויים<sup>1</sup>. עשרות אלפי ניצולים נוספים קיבלו פיצויים קבועים מגרמניה או מישראל - רק מסוף שנות ה-90. ניצולים רבים נוספים מהפזורה היהודית קיבלו במהלך השנים פיצויים מגרמניה. השילומים וכישלונה הנתפס של ממשלת ישראל בטיפול משביע רצון בניצולים, לפחות בשנים המוקדמות, מהווים בסיס לוויכוח מתמשך בישראל. זהו המחקר הראשון אשר מנתח את ההשפעות של הפיצויים האישיים הנרחבים עבור ניצולי שואה, בהתבסס על נתונים מנהליים מותממים ברמת המיקרו<sup>2</sup>.

התרומה השנייה היא לספרות הכלכלית שחוקרת את השפעתה של ההכנסה על ההון האנושי של ילדים. כמה מחקרים חקרו את ההשפעה של תשלומים מותנים, למשל

Behrman et al. (2005), Attanasio et al. (2011), Baird et al. (2014), Barrera-Osorio et al. (2019);

חלקם בחנו את האפשרות של העברות לצורך הפחתת העוני, למשל

Mayer (1997), Yeung et al. (2002), Milligan and Stabile (2011), Dahl and Lochner (2012), and Akee et al. (2018);

וחלקם חקרו את ההשפעה של זעזועים חולפים להכנסה של משק הבית על משתני תוצאה של ילדים, לדוגמה (Duque et al. (2018). ואולם, רק מחקרים ספורים הצליחו לחקור את ההשפעות של עליית תשלומים ישירים, בלתי מותנים וקבועים בהכנסה של משק הבית על משתני תוצאה ארוכי טווח. Heckman and Mosso (2014) סוקרים מחקרים קשורים ומוצאים עדויות מועטות לכך שמדיניות של תשלומי העברה לא יעודיים משפרת באופן משמעותי את התוצאות של הילדים. המחקר שלי מצליח למצוא

<sup>1</sup> המספרים המצטברים מבוססים על טייטלבאום (2005). לדבריו, בסיכום כולל, עד שנת 2003 כ-190,000 ניצולים קיבלו קצבאות שוטפות ממקורות שונים.

<sup>2</sup> מחקרים שעשו התקדמות מסוימת בכיוון זה הם Kreinin (1961) ולנדסברגר (1969), שחקרו את ההשפעה על דפוסי צריכה וחיסכון, בהתבסס על "סקר חיסכון". טייטלבאום (2005) ניתח באופן מקיף את מספר הניצולים ומקבלי הפיצויים על סמך נתונים מנהליים מצטברים.

עדויות לכך, כתוצאה מהנסיבות הייחודיות וכן מהשימוש בנתונים מנהליים עשירים. מערך זה מאפשר לי לזהות את ההשפעה ארוכת הטווח של הגידול הקבוע במשאבי המשפחה על ההכנסות של הילדים. זעזוע ההכנסה שאני חוקר דומה יותר לזעזועים נפוצים בהכנסות המשפחה, בהשוואה לזעזועים במחקרים האחרים שאני מזכיר לעיל ולכן קשור קשר הדוק לשאלות על התמדה בין-דורית של הכנסות אפשריות. שאר המאמר מאורגן כדלקמן: פרק 2 מציג את הרקע ההיסטורי של תשלומי הפיצויים לניצולי השואה בישראל. פרק 3 מתאר את הנתונים. פרק 4 מסביר את אסטרטגיית הזיהוי של הקשר הסיבתי. פרק 5 דן בסטטיסטיקה התיאורית ובתוצאות הרגרסיות. פרק 6 מסכם.

## **2. השילומים והפיצויים האישיים לניצולי שואה**

### **2.1 השילומים והפיצויים האישיים לניצולי שואה**

ישנן שלוש קבוצות עיקריות של ניצולים ישראלים שזכאים לפיצויים. הקבוצה הראשונה כוללת ניצולים שעלו לישראל מגרמניה או השתייכו ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית". הקבוצה השנייה כוללת ניצולים שעלו לישראל לפני אוקטובר 1953 מארצות אחרות, מלבד גרמניה ולא הצליחו או שלא רצו להוכיח שהם שייכים ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית". לבסוף, יש את הקבוצה השלישית, אשר מורכבת מניצולים שלא היו זכאים לפיצויים כלשהם עד לשנת 1996. הם הגיעו לישראל לאחר אוקטובר 1953, לא היו מגרמניה ולא השתייכו לקבוצת השפה והתרבות הגרמנית. בפרק זה אני מספק תיאור כיצד נוצרה החלוקה לקבוצות אלה.

### **2.2 הסכם השילומים**

עליית הנאצים לשלטון בגרמניה והכיבוש הגרמני של אירופה לאחר מכן במלחמת העולם השנייה, הביאו לרדיפה של יהדות אירופה ולרצח המוני של כשֶׁשֶׁה מיליון יהודים. מיד לאחר המלחמה, בספטמבר 1945, דרשו מעצמות הברית פיצויים מגרמניה. דרישה מקבילה הועלתה לקראת סוף 1945, לפצות את ניצולי השואה. בעקבות הקמת מדינת ישראל קיוותה ממשלת ישראל שגם מעצמות הברית יציגו את הדרישה לפיצויים של ניצולי השואה. אך עד מהרה התברר כי לארה"ב, בריטניה וצרפת אין כל כוונה לקחת חלק פעיל בקידום דרישותיה של ישראל והן לא התנו את הנורמליזציה של היחסים הדיפלומטיים עם מערב גרמניה בפיצויים של יהודים ניצולי שואה. כתוצאה מכך פנתה ממשלת ישראל ישירות לממשלת מערב גרמניה<sup>3</sup>.

במאי 1951 נפגשו נציגי ממשלה מישראל לראשונה עם הקנצלר של מערב גרמניה, קונרד אדנאואר. במארכס 1952 החל משא ומתן רשמי בין נציגי מערב גרמניה לשתי משלחות במקביל - האחת מייצגת את ממשלת ישראל והשנייה מייצגת את "ועידת התביעות" שניהלה משא ומתן למען יהודים אשר חיים מחוץ למדינת ישראל. המשלחת הראשונה התמקדה בהשגת פיצויים למדינת ישראל שנועדו למימון קליטתם של פליטים אשר שרדו את השואה, בעוד שהאחרונה התמקדה בקבלת פיצויים אישיים ופיצויים על נזקים

<sup>3</sup> הסקירה ההיסטורית וכן חלק מהמידע על הזכאות מבוססים על ברונר ונחום (2009), טייטלבוים (2005, 2008), דו"ח וועדת דורנר (2008), טובי (2015), שנער (1957) וכץ (2009).

לקהילות היהודיות שנמחו מעל פני האדמה ביבשת אירופה.

לפני החתימה על הסכם השילומים, שהיה אמור להתקיים בתאריך ה-10 בספטמבר 1952, הציגה לפתע ממשלת מערב גרמניה דרישה כי בתמורה לפיצויים, תיקח על עצמה ממשלת ישראל את החובה לשלם פיצויים אישיים לניצולי השואה אשר הפכו לאזרחים ישראלים. ממשלת ישראל הסכימה לדרישה זו מבלי להקדיש לה מחשבה מעמיקה, בשל חשש מכישלון אפשרי של המשא ומתן על פיצויים משותפים, אשר נחשבו לחיוניים לפיתוח הכלכלה הישראלית המתהווה<sup>4</sup>.

במקביל, חתמה "ועידת התביעות" על הסכם עם ממשלת גרמניה לתשלומי פיצויים אישיים לניצולי שואה. בעוד שהסכם זה נועד לכלול רק ניצולים שאינם מתגוררים בישראל, חלק מאזרחי ישראל נהנו בכל זאת מההסכם. בפרט, הסכם זה כיסה ניצולים שחיו בגבולות גרמניה של 1937 ולא חיו בארצות הגוש הקומוניסטי בזמן חתימת ההסכם. חלק מניצולים אלה התגוררו בישראל בשנת 1952 ולכן היו זכאים לפיצויים על פי ההסכם.

### 2.3 חוק הפיצויים הגרמני

בשנת 1949 התקבל במערב גרמניה חוק לפיצויים עבור ניצולי שואה. החוק חל על יהודים ממוצא גרמני שנפלו קורבן במהלך עליית הנאצים לשלטון. בפועל, רק מספר מצומצם של תביעות של יהודים אושרו על סמך חוק זה. בעקבות חתימת הסכם השילומים בספטמבר 1952, החל תהליך לשיפור מצבם של יהודים ניצולי שואה על פי החוק הגרמני. בסוף ספטמבר 1953, שנה לאחר חתימת הסכם השילומים, התקבל במערב גרמניה חוק שקבע פיצויים לקורבנות השואה. גם חוק זה לא היווה מענה מספק ונפגעים רבים גילו שאינם זכאים לפיצויים. רק לאחר תיקון החוק ב-1956, החלה קבוצה גדולה של קורבנות השואה לקבל פיצויים מגרמניה. חוק הפיצויים זכה לכינוי "חוק פדרלי בנושא פיצויים לנפגעי רדיפה לאומית-סוציאליסטית (חוק פיצויים פדרלי, BEG)" (להלן: חוק פיצויים פדרלי - BEG).

התיקון משנת 1956 הרחיב את הזכאות לפיצויים פרטניים על פי חוק זה וכלל, בנוסף לתושבי גרמניה במלחמת העולם השנייה, ניצולים שיכלו להוכיח שהם חלק מ"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית". המטרה המקורית של תיקון זה הייתה לפצות אנשים ממוצא אתני גרמני (רובם לא-יהודים) שחיו בארצות כמו פולין, צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה, הונגריה ורומניה, ואשר גורשו במהלך המלחמה בשל מוצאם הגרמני. אולם דרך ניסוח החוק החילה אותו גם על יהודים רבים שהשתייכו ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית" וחיו באותן ארצות. מעטים מהם עלו לישראל עוד לפני המלחמה ורבים עשו זאת לאחר המלחמה.

לאחר מספר הארכות, התאריך האחרון להגשת הבקשה לפיצויים נקבע לתאריך ה-31 בדצמבר 1969. כדי לקבל פיצויים היו הקורבנות צריכים להוכיח מוצא גרמני - בין אם הוא טריטוריאלי או תרבותי – וכן נזק לבריאותם (25 אחוז נכות פיזית או נכות רגשית) על מנת להיות זכאים לרכיב העיקרי של הפיצויים. גובה הפיצויים עלה עם רמת הנכות של הפרט. על פי נתוני משרד האוצר הגרמני אשר הוצגו בדו"ח ועדת דורנר, 65% מהסכום ששולם לניצולים הישראליים היה כפיצוי בגין נזקי בריאות; השאר היה פיצוי בגין אובדן השתכרות ונכסים.

<sup>4</sup> עם השנים התברר שהנטל שלקחה על עצמה ממשלת ישראל הוא גדול פי כמה מהסכום שהיא קיבלה במסגרת הסכם הפיצויים (דו"ח ועדת דורנר, 2008)

## 2.4 חוק הפיצויים הישראלי

למרות שממשלת ישראל פטרה את מערב גרמניה מהחובה לשלם פיצויים לניצולי שואה רבים שהפכו לאזרחים ישראלים, היא התעכבה עם פיצוי אותם ניצולים בעצמה. הוויתור של ממשלת ישראל על זכותם של אזרחיה לתבוע את ממשלת גרמניה בפיצויים לא היה פומבי והניסוח המפותל של ההסכמים עם הגרמנים הקשה על הציבור להבין את מלוא השלכותיהם. בפועל, הוויתור החל להיות מובן רק לאחר שתביעות שהוגשו לגרמניה על ידי ניצולים שהיו אזרחים ישראלים נדחו בזו אחר זו. ככל שהמחאות של הניצולים צברו תאוצה, נעתרה הממשלה לחוקק בשנת 1957 את "חוק נכי רדיפות הנאצים", אשר נתן פתרון חלקי לאזרחי ישראל שהיו ניצולי שואה ואיבדו את זכאותם לפיצויים ישירים ממערב גרמניה כחלק מהסכם השילומים.

הפתרון הנ"ל היה חלקי משני היבטים. ראשית, מבחינת הזכאות, החוק התנה קבלת פיצויים בהגירה לישראל לפני חקיקת חוק הפיצויים הגרמני הראשון באוקטובר 1953. החוק גם שלל זכאות לניצולים שעלו מגרמניה, שכן הם יכלו להגיש בקשה לפיצויים מגרמניה<sup>5</sup>. שנית, מבחינת הנדיבות, הפיצוי החודשי הממוצע ששילמה ממשלת ישראל במשך רוב השנים (עד 2008) היה רק שליש מהסכום ששילמה גרמניה (בהינתן אותה רמת נכות של אנשים). יתרה מכך, בעוד שהפיצויים ששילמה גרמניה היו למפרע החל מתחילת המלחמה, ממשלת ישראל שילמה פיצויים למפרע רק החל מאפריל 1954. תנאי הזכאות לקצבת הנכות היו דומים לאלה של החוק הגרמני, כלומר החל משיעור נכות - פיזית או רגשית — של 25 אחוזים, וכמו במקרה של הפיצויים הגרמנים, הסכום עלה עם רמת הנכות.

## 2.5 הסכמים וחקיקה מאוחרים יותר

במהלך השנים ניסתה ממשלת ישראל ללא הצלחה לשכנע את הגרמנים לפצות את הקבוצה שנותרה ללא מענה - קורבנות הנאצים שאינם ממוצא גרמני, אשר עלו ארצה לאחר 1953 - אך היא לא שינתה בעצמה את הכלל שהחריג קבוצה זו מזכאות לפיצויים מישראל. חלק מאלה שהשתייכו לקבוצה זו החלו לקבל פיצויים מגרמניה החל משנת 1996, בעקבות משא ומתן שהחל בתחילת שנות ה-90 בין ועידת התביעות לבין ממשלת גרמניה, עם נפילת מסך הברזל ואיחוד גרמניה. המשא והמתן הוביל להקמת "קרן סעיף 2", אשר סיפקה פיצויים לניצולי שואה שחיו בתנאים קשים למשך תקופה מינימלית שנקבעה על פי סוג התנאים<sup>6</sup>. גובה הפיצויים היה נמוך יותר מאשר במסגרת חוק פיצויים פדרלי - BEG.

בשנת 2007 התקבל בישראל "חוק ההטבות" במטרה לתת מענה לניצולי שואה שלא עמדו בתבחינים של "קרן סעיף 2" או אשר התקשו להוכיח שהם שהו את הזמן המינימלי בתנאים שהוגדרו. על פי חוק זה, די היה להוכיח שאדם חי בתנאים קשים (בגיטו או במחבוא) לפחות יום אחד. ניצולים אלה היו זכאים לגובה פיצויים נמוך יותר מאשר במסגרת שאר סוגי הזכאויות.

כתוצאה מהמלצות ועדת דורנר (יוני 2008), הוגדלו באופן ניכר ההטבות אשר משולמות לניצולים מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים וכיום הן דומות לפיצויים אשר מתקבלים במסגרת חוק פיצויים פדרלי - BEG.

<sup>5</sup> זאת בניגוד ליהודים שחיו בארצות כמו פולין, צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה, הונגריה ורומניה, אשר זכאותם לפיצוי הגרמני הייתה מסובכת יותר, מאחר שהיה עליהם להוכיח שהם משתייכים ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית".

<sup>6</sup> אלה שהיו במחנות ריכוז או כלואים לפחות שלושה (3) חודשים בגטו או שהסתתרו במשך ששה (6) חודשים בתנאים קשים.

בשנת 2014 הושוו התנאים לזכאים עד אז לפיצויים על פי "חוק ההטבות" לאלה של הפיצויים על פי "חוק נכי רדיפות הנאצים". אותה חקיקה סיפקה גם למקבלי ההטבות מ"קרן סעיף 2" תשלומים משלימים, כדי להשוות את ההטבות שלהם לאלו על פי חוק נכי רדיפות הנאצים.

## 2.6 מקבלי פיצויים בישראל

הסכם השילומים, החקיקה הגרמנית והחקיקה הישראלית, הובילו יחד לשלוש קבוצות עיקריות של ניצולי שואה בישראל. הקבוצה הראשונה כללה ניצולים שעלו ארצה מגרמניה או השתייכו ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית", אשר זכאים, על פי רוב מאז 1956, לפיצויים הנדיבים ביותר - תשלום חד פעמי למפרע, אשר שווה לכדי שכר שנתי ממוצע אחד וכן תשלום חודשי אשר שווה לכ-30 אחוז מהשכר החודשי הממוצע במשק באותה תקופה. קבוצה זו מסומנת בתור "א" באיור 1.

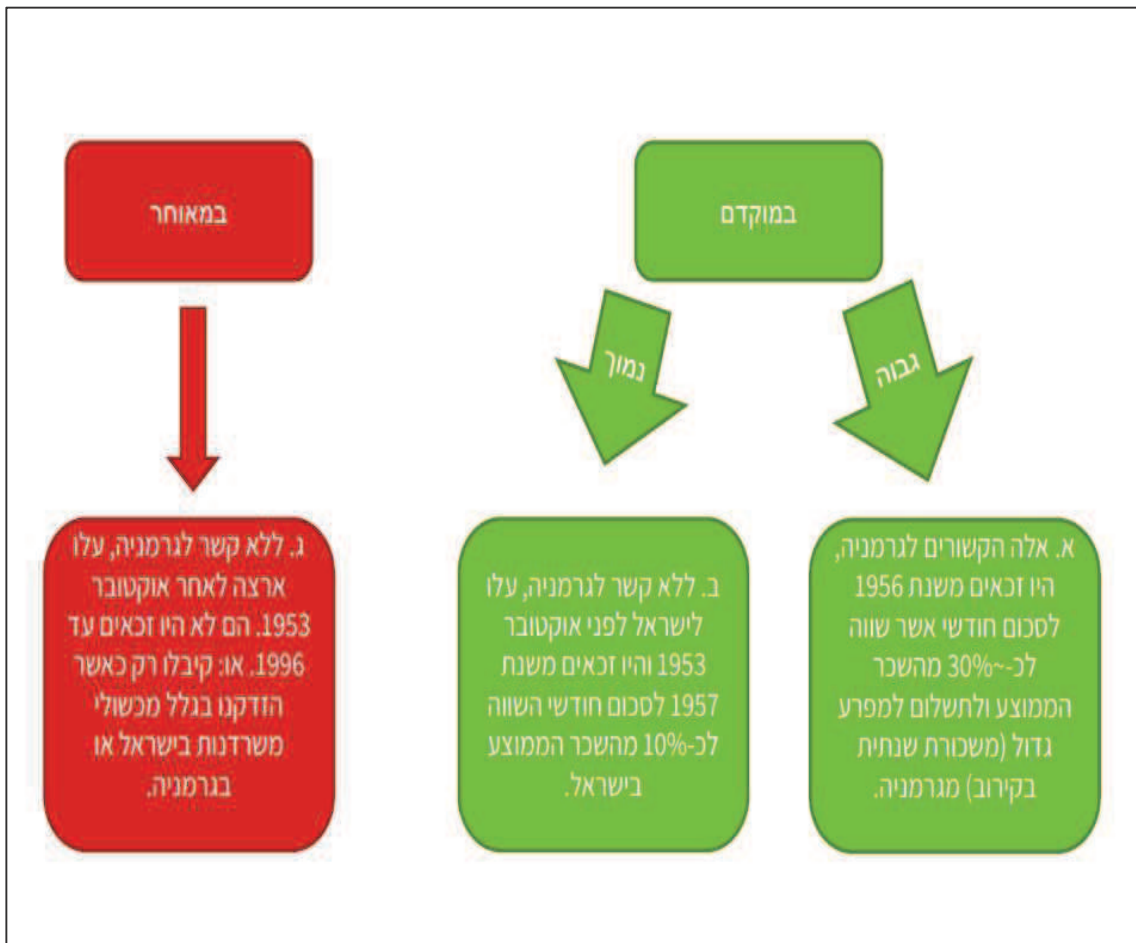
הקבוצה השנייה כוללת ניצולים שעלו לישראל לפני אוקטובר 1953 מארצות אחרות מלבד גרמניה ולא הצליחו או לא רצו להוכיח שהם שייכים ל"קבוצת השפה והתרבות הגרמנית". יחידים בקבוצה זו זכאים החל משנת 1957 לסכום חד פעמי קטן יחסית (למפרע משנת 1954) ולתשלום חודשי אשר שווה לכ-10 אחוז מהשכר החודשי הממוצע במשק, שהסתכם רק בשליש בערך מהתשלום החודשי שהתקבל על ידי הקבוצה הראשונה. קבוצה זו מסומנת בתווית "ב" באיור 1.

לבסוף, הקבוצה השלישית כוללת ניצולים שלא היו זכאים לפיצויים כלשהם עד לשנת 1996. פרטים אלה אינם גרמנים וגם לא השתייכו לקבוצת השפה והתרבות הגרמנית. הם הגיעו לישראל אחרי אוקטובר 1953 או שלא הצליחו להתגבר על מכשולי המשרדנות הישראלית או הגרמנית במהלך שנות החמישים והשישים. חלקם נתפסים כניצולי מדינות "המעגל השני" שחוו פגיעות מתונות יותר ולכן הוכרה זכותם רק בשלב מאוחר יחסית (אני מטפל בהטייה אפשרית כתוצאה מהבדל אפשרי כזה באמצעות גרסיות על פי ארצות מוצא). ניתן לחלק קבוצה זו לשתי תת-קבוצות: הראשונה החלה לקבל פיצויים לאחר ההסכמות להקמת קרן "סעיף 2" בסוף 1995. השנייה החלה לקבל פיצויים רק בשנת 2008, על פי "חוק ההטבות".

שאלה חשובה לצורכי מחקר זה נוגעת לציפיות לפיצויים שהיו לניצולים לאחר המלחמה, בעיקר משום שמידע זה משמש לקביעת נקודת הסף אשר מייצגת את תחילת הטיפול במסגרת מערך המחקר. לא סביר שמישהו מהניצולים ציפה לפיצויים לפני מרץ 1952, כאשר המשא והמתן החל רשמית וסביר להניח שבמהלך המשא ומתן חלק מהניצולים אכן ציפו לקבל פיצויים. למרות זאת, די בטוח שבאותה תקופה איש לא ידע איזו קבוצה תהיה זכאית לפיצויים ואת גובה הסכומים. ממשלת ישראל הסכימה לפטור את מערב גרמניה מחובתה לשלם פיצויים פרטניים לאזרחים ישראלים רק בספטמבר 1952. אך גם אז היה בידי הציבור מידע חלקי בלבד על הזכאות. התמונה המלאה התבררה רק לאחר שתביעות פיצויים שהגישו ניצולים שהיו אזרחים ישראלים נדחו על ידי גרמניה במהלך שנת 1956 בזו אחר זו ולאחר חקיקת "חוק נכי רדיפות הנאצים" בשנת 1957. בהתבסס על ציר זמן זה של אירועים, נקבעה שנת 1957 כנקודת הסף, אשר מציינת את תחילת הטיפול במסגרת מערך המחקר.



## איור 1: מיפוי של ניצולי השואה מקבלי הפיצויים בישראל



### 2.7 איומים לזיהוי הקשר הסיבתי: המוטיבציה והיכולת להגיש בקשה לקבלת פיצויים

הבדל בין אלה שמקבלים פיצויים לאלה שלא מקבלים פיצויים עשוי להיות קשור למוטיבציה להגיש בקשה לקבלת פיצויים. בתחילת שנות ה-50 התעוררה מחאה ציבורית גדולה ודיון פוליטי נוקב לגבי המשא והמתן הישיר עם גרמניה. מחאה זו מעלה את החשש שאלה אשר התנגדו למשא והמתן, לא הגישו בקשה לקבלת פיצויים, משיקולים של עיקשות או מצפון. אם כך, אזי חוסר הנכונות להגיש בקשה לקבלת פיצויים עשוי להיות קשור למאפיינים אחרים שיכולים להיות מתואמים עם משתני התוצאה של צאצאיהם. טובי (2015) טוען (עמודים 250-251) שהוויכוח העמוק על הפיצויים לא היה על התשלום שגרמניה צריכה לשלם, אלא על מתכונת המשא והמתן. האופוזיציה מחתה על כוונת הממשלה לנהל משא ומתן ישיר עם גרמניה, אך בתחילה הזדהתה עם הזכות לתבוע פיצויים באמצעות צד שלישי כמתווך. האופוזיציה סברה שמשא ומתן ישיר יאשר את חידוש מעמדה של גרמניה כחלק מ"הקהילייה של העמים" וייצור את הרושם שהעם היהודי סולח לגרמנים תמורת בצע כסף. בלהט הוויכוח, מפלגת "חרות", אשר הובילה את ההתנגדות למשא והמתן, יצרה את הרושם שקבלת כסף מגרמניה היא פסולה בכל נסיבות שהן. אולם לאחר השלמת המשא והמתן וחתירת ההסכם, עיקר הביקורת בישראל הייתה על הוויתורים המהותיים שעשתה ישראל ופחות

על ההסכם עצמו. טובי (2015) מציין כי שנים ספורות לאחר ההסכם השלימה ההנהגה של מפלגת "חרות" עם ההסכם והוויכוח הרועש שכך. אני מסיק שמי שסירבו להגיש בקשה לפיצויים הגרמנים היו בשולי הניצולים וכי תופעה זו אינה מהווה איום גדול על הזיהוי<sup>7</sup>.

איום אפשרי נוסף על הזיהוי הוא מתאם בין המיומנויות וההכנסה של הניצולים וכן יכולתם לרכוש שירותי תיווך מעורכי דין וסוכנויות שיוכלו לקדם את תביעתם לפיצויים. מכיוון שקשה לשלול או להוסיף בקרה סטטיסטית למידע כזה, אני דן כאן בהקשר ההיסטורי הזה בהתבסס על (Katz, 2009). מחקר זה דן בגופים הציבוריים והפרטיים שהיו מעורבים בטיפול בתביעות האישיות נגד גרמניה בשנות ה-50 וה-60. על פי כץ (2009) "ארגון ההשבה המאוחד" ("URO") היה שלטני מאוד בסיוע לניצולים לתבוע פיצויים בשנים הראשונות ורק מאוחר יותר, במיוחד מאז שנת 1957, החלו עורכי דין פרטיים להציע שירותים אלה. כץ (2009) סבור כי "ארגון ההשבה המאוחד", ה-"URO", העסיק מומחים מקצועיים אשר סייעו ביעילות לניצולים שלא יכלו להרשות לעצמם לממן עורכי דין פרטיים בעבור עמלה משתלמת. בשלב מסוים, "ארגון ההשבה המאוחד", ה-"URO", הוכר על ידי גרמניה כמוסד הרשמי אשר מייצג ניצולים בתביעותיהם. קשה להסיק על סמך כץ (2009) שעורכי דין פרטיים סיפקו ערך מוסף ללקוחותיהם. יתר על כן, חלק מהניצולים ששילמו סכומים נכבדים לעורכי דין הולכו שולל, לאחר שתביעותיהם עוכבו מאוד. אמנם היו כנראה כמה ניצולים שיכולים להרשות לעצמם ורכשו שירותים משפטיים פרטיים בעלי ערך, אבל לא סביר שהאפשרות לשכור שירותים פרטיים מפרידה באופן נרחב את האוכלוסייה שאני חוקר על פי יכולתם לתבוע פיצויים.

### 3. הנתונים

מערך הנתונים שבו אני משתמש במחקר זה כולל מידע מנהלי ומידע ממפקדי האוכלוסין הישראליים של השנים 1995 וכן 2008. יחד הם מספקים נתונים על זהות ניצולי שואה אשר חיים בישראל ואשר קיבלו קצבת פיצויים אישיים מממשלות גרמניה וישראל. מידע על מקבלי פיצויים מוזג עם מאפיינים אישיים ומשפחתיים וכן מידע על צאצאים בוגרים.

מידע על מי שמקבלים פיצויים מממשלת ישראל קיבלתי מהגורם המנהלי - הרשות לזכויות ניצולי השואה בישראל. גוף זה ניהל לאורך השנים את בקשות הניצולים לפיצויים ואת תהליך התשלום בפועל. מטבע הדברים, בשל תפקידה, מחזיקה הרשות במידע מפורט על מקבלי הפיצויים לאורך השנים ועל העיתוי אשר בו החלו לקבל את הפיצויים. מערך נתונים זה מכיל גם מידע על מינם ועל תאריך העלייה לישראל.

זיהוי מקבלי פיצויים מממשלת גרמניה על פי חוק הפיצויים הפדרלי (BEG) ניתן למצוא במפקדים של השנים 1995 וכן 2008. מערכי נתונים אלה מכילים גם מאפיינים אישיים ומשקי בית עשירים. אני משלב מאפיינים אלה עבור מי שמקבלים פיצויים מגרמניה ועבור מי שמקבלים פיצויים מישראל.

ברצוני להבהיר שאני לא חשוף לתשלום בפועל שקיבלו הניצולים, אלא לסוג הפיצויים שהם קיבלו ("גבוהים", "נמוכים" או "במאחר", כפי שמפורט באיור 1). החשש אשר מגבלה זו יוצרת הוא, שסכומים מוגדלים אולי התקבלו על ידי ניצולים מישראל דווקא על פי החוק הישראלי, בהתבסס על רמת נכות גבוהה

<sup>7</sup> בראיון שערכתי עם ד"ר יעקב טובי, הוא גם טען שזמן קצר לאחר חתימת ההסכם, חלק הציבור שמתעקש שלא לקבל "כסף גרמני" היה מיעוט.

יותר. אם, למשל, ניצולים שמקבלים תשלומים מישראל קיבלו אותם בשכיחות גבוהה יותר על בסיס 75 אחוזי נכות, בעוד שמקבלי תשלומים מגרמניה קיבלו אותם על סמך 25 אחוז בלבד, התשלום הישראלי יהיה למעשה דומה לתשלום הגרמני.

נתונים מצטברים מצביעים על כך שנכון להיום, פחות מ-10 אחוז מהניצולים מקבלים פיצויים על בסיס 75 אחוזי נכות<sup>8</sup>. יתרה מכך, רוב הניצולים עם רמת הנכות המוגדלת הוכרו ככאלה רק לאחר שהזדקנו, כאשר מצבם הבריאותי הידרדר עם הגיל. יתרה מכך, בוודאי שחלק מהניצולים מקבלים תשלומים מוגדלים גם מגרמניה. לפיכך, סביר להניח כי טעות המדידה עקב השימוש בסוג הפיצויים כמייצג עבור סכומים אשר שולמו ולא בסכומים בפועל היא זניחה.

באשר לנתונים על משתני התוצאה, כדי לבחון את השפעתם של הפיצויים על ההון האנושי של הילדים במשק בית, אני ממזג מידע לגבי שנות לימוד ו"תעודת הגמר הגבוהה ביותר" שהשיג כל ילד, על סמך מרשם ההשכלה אשר כולל מידע מנהלי מפורט ממשרד החינוך וכן נתוני המוסדות להשכלה גבוהה בישראל. מדד נוסף להון אנושי שאני בוחן הוא ההכנסות החודשיות של הילדים, כפי שדווח למוסד לביטוח לאומי.

#### 4. אסטרגיית הזיהוי של הקשר הסיבתי

##### 4.1 אסטרגיית הזיהוי של הקשר הסיבתי

המפתח לזיהוי ההשפעה הסיבתית של פיצויים להורים על ההון האנושי של הילדים (חינוך ושכר) הוא להשוות רק בין ילדים שנולדו לניצולי שואה. כל ההורים בניתוח שלי מוכרים על ידי הרשויות הישראליות ו / או הרשויות בגרמניה כניצולי שואה וההבדל העיקרי ביניהם הוא עיתוי ההכרה ומועדי תחילת התשלום. פיצוי שעשוי להועיל הוא רק מהסוג שהתקבל משנות החמישים ("במוקדם", קבוצת א' וכן ב' באיור 1), מכיוון שהסוג השני ("במאוחר", קבוצה ג באיור 1) מתקבל רק משנות התשעים ולא סביר שיהיה בכוחו כדי להשפיע על ההון האנושי של ילדים שכבר היו בני 35 במוצע עד למועד זה. הרגרסיה שאני אומד מיוצגת על ידי:

$$HC_i = \alpha + \beta_1 Total\_Early_h + X'_{i,h,m,f} \beta_2 + \varepsilon_i \quad (1)$$

כאשר Total Early הוא הסכום הכולל אשר מתקבל בצורה של פיצויים במוקדם בכל משק בית כחלק מהשכר הממוצע במשק  $X_i$  הוא קבוצה של משתנים ברמת הילד (i), כולל גיל ומין; משק הבית (h), לרבות משך הנישואין; ושני ההורים (f, m), כולל גיל, ארץ מוצא, שנים מאז העלייה ושנות לימוד. משתנה העניין במשוואה 1 (Total Early) ממצע, בפועל, את ההשפעות של הפיצויים על כל הקבוצות אשר זכאיות לפיצויים כלשהן מאז שנות ה-50 ביחס לקבוצת הילדים ששני הוריהם מקבלים פיצויים רק משנות ה-90.

<sup>8</sup> בהתבסס על מידע שהתקבל בתאריך ה-29 ביולי ממר אסף לוי מהרשות לזכויות ניצולי שואה בישראל.

משוואה 2 מתארת רגרסיה אשר מזהה בנפרד את השפעתם של הפיצויים הנמוכים (אשר מתקבלים מישראל מאז שנות ה-50) ואת השפעתם של הפיצויים הגבוהים (אשר מתקבלים מגרמניה משנות ה-50) ביחס לילדים להורים שמקבלים פיצויים רק משנות ה-90 (מישראל או מגרמניה). אני אומד את הרגרסיה הזו על סמך מדגם משנה אשר כולל ילדים להורים ששניהם מקבלים את אותו סוג של פיצויים. הרגרסיה מיוצגת על ידי:

$$HC_i = \alpha + \beta_1 Both\_high_h + \beta_2 Both\_low_h + X'_{i,h,m,f} \beta_3 + \varepsilon_i \quad (2)$$

כאשר Both high הוא משתנה דמה שווה ל-1 אם שני ההורים מקבלים את הפיצויים הגבוהים וכן Both low הוא משתנה דמה שווה ל-1 אם שני ההורים מקבלים את הפיצויים הנמוכים. קבוצת הייחוס (הדמה המושמט מהרגרסיה) היא הילדים אשר הוריהם מקבלים את הפיצויים במאוחר. ניסוח זה מונע הטיה אפשרית שמייצרים חוסר איזון בין הפיצויים של ההורים בתוך משק בית נתון. חשוב לציין כי רגרסיה זו מפרקת את התוצאה אשר מניבה משוואה 1 להשפעות של פיצויים נמוכים וגבוהים ושוקלת האם השפעת פיצויים גבוהים גדולה יותר, כפי שניתן לצפות, והאם ההבדל בגודל תואם את ההבדל בגובה של הפיצויים.

פרשנות של המקדמים של משתני העניין במשוואות 1 ו-2 כסיביות, מחייבת את ההנחה שילדים אשר נולדו לאלה אשר מקבלים פיצויים במוקדם, דומים לאלה אשר נולדו לאלה אשר מקבלים פיצויים במאוחר. אני טוען שזהו המצב, במיוחד מכיוון שההבדל בזכאות לפיצויים בין קבוצות אלה אינו מונע על ידי השפעות שונות של השואה, אלא מהתזמון של העלייה לישראל (לפני או אחרי אוקטובר 1953) ובעיקר מהשרירותיות של תבחינים משרדניים (ביורוקרטיים) שנכפו על ניצולים במהלך שנות ה-50 וה-60.

עם זאת, אם ההנחה שלי תופר ומקורות הזכאות השונה לפיצויים יהיו מתואמים עם מאפיינים אשר עלולים להשפיע על ההון האנושי של הילדים, אזי האומדנים יהיו מוטים. כדי להתמודד עם החשש הזה, אני מבצע בקרה עבור משתנים חיוניים שונים אשר קשורים למקורות הזכאות. אף על פי כן, אחד האיומים לגבי הזיהוי הוא שהעיתוי והגובה של הפיצויים נמצאים במתאם כה חזק עם ארצות המוצא, כך שהם מתואמים גם עם מאפיינים אשר לא נצפו. לכן, אני מבצע רגרסיות אשר מבוססות על שתי דגימות משנה של ארץ מוצא בודדת - פולין ורומניה, תוך שימוש באותו ניסוח כמו במשוואה 1. אני מאמין שאומדנים אלה שוללים כל ספק סביר לגבי הזיהוי: הם משווים בין ניצולי שואה מוכרים אשר עלו מאותה ארץ, אך הגיעו במקרה לישראל בעיתוי אחר או שלא עמדו בדרישות השרירותיות משנות החמישים.

## 5. סטטיסטיקה תיאורית ותוצאות של רגרסיות

### 5.1 ההשפעה של ההעברות כספיות על ההון האנושי

לוח 1 מציג סטטיסטיקה תיאורית עבור מדגם אשר משמש בניתוח העיקרי: ילדים שנולדו לישראלים יהודים אשר היו נשואים פעם אחת ויחידה ואשר עלו לישראל לפני שנת 1972. שני ההורים של כל הילדים מקבלים פיצויים במוקדם (מאז שנות ה-50) או במאוחר (מאז שנות ה-90), כך שהניתוח מוגבל רק לילדים של ניצולי שואה. גיל הילדים נכון לשנת 2010 הוא בסביבות 50, הרבה לאחר שילדים אלה היו צריכים

לסיים את צבירת היקף הלימודים שלהם. ילדים של אלה אשר מקבלים פיצויים במאוחר הם צעירים יותר בממוצע משאר המדגם ובמיוחד ביחס לילדים של אלה אשר מקבלים פיצויים גבוהים. המדגם נחלק באופן שווה בין בנים ובנות. הרגרסיות מבצעות בקרות עבור הגיל והמין של הילדים ורובן מופרדות עבור בנים ועבור בנות.

**לוח 1: סיכום נתונים סטטיסטיים**

(6) שניהם גבוהים	(5) אחד גבוהים אחד נמוכים	(4) אחד גבוהים אחד במאוחר	(3) שניה נמוכים	(2) אחד נמוכים אחד במאוחר	(1) שניהם במאוחר	
<b>מאפיינים של הילדים:</b>						
52.5 (6.7)	52.6 (4.96)	49.4 (6.5)	51.9 (6.3)	50.5 (5.9)	47.5 (6.4)	הגיל בשנת 2010
0.499 (0.501)	0.480 (0.501)	0.446 (0.497)	0.468 (0.499)	0.509 (0.500)	0.497 (0.500)	הנתח של הבנות
<b>מאפיינים של ההורים:</b>						
60	40	30	20	10	0	סה"כ במוקדם
כן	כן	כן	כן	כן	כן	אב ניצול שואה
כן	כן	כן	כן	כן	כן	אם ניצולת שואה
34.2 (6.8)	33.6 (4.5)	30.3 (5.9)	32.3 (5.23)	30.8 (6.2)	26.4 (5.7)	גיל האב בשנת 1957
29.6 (6.2)	28.6 (3.8)	25.3 (5.9)	27.2 (4.9)	25.24 (5.7)	22.0 (5.3)	גיל האם בשנת 1957
11.5 (4.3)	10.2 (4.4)	12.8 (7.8)	9.6 (3.8)	9.5 (3.8)	11.3 (4.4)	מספר שנות הלימוד של האב
10.8 (4.1)	9.3 (3.1)	11.4 (3.7)	8.9 (3.5)	9.7 (3.4)	11.0 (3.6)	מספר שנות הלימוד של האם

המשך מעמוד קודם						
שניהם גבוהים	אחד גבוהים אחד נמוכים	אחד גבוהים אחד במאחר	שניהם נמוכים	אחד נמוכים אחד במאחר	שניהם במאחר	
0.307 (0.462)	0.335 (0.473)	0.319 (0.466)	0.239 (0.427)	0.288 (0.454)	0.239 (0.426)	אב מפולין
0.319 (0.467)	0.275 (0.448)	0.248 (0.432)	0.172 (0.378)	0.251 (0.434)	0.207 (0.405)	אם מפולין
0.009 (0.096)	0.010 (0.100)	0.022 (0.145)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	אב מאסיה - אפריקה
0.005 (0.068)	0.010 (0.100)	0.014 (0.119)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	אם מאסיה - אפריקה
0.088 (0.283)	0.240 (0.428)	0.212 (0.409)	0.275 (0.447)	0.335 (0.472)	0.395 (0.489)	אב מרומניה
0.118 (0.323)	0.250 (0.434)	0.308 (0.462)	0.345 (0.476)	0.402 (0.491)	0.405 (0.491)	אם מרומניה
0.185 (0.389)	0.045 (0.208)	0.100 (0.301)	0.002 (0.040)	0.008 (0.091)	0.013 (0.113)	אב מגרמניה
0.189 (0.392)	0.020 (0.140)	0.067 (0.251)	0.003 (0.056)	0.004 (0.065)	0.017 (0.128)	אם מגרמניה
0.127 (0.333)	0.130 (0.337)	0.088 (0.283)	0.055 (0.229)	0.095 (0.293)	0.038 (0.191)	אב מרוסיה
0.060 (0.238)	0.115 (0.320)	0.073 (0.261)	0.040 (0.195)	0.095 (0.293)	0.054 (0.226)	אם מרוסיה
0.277 (0.448)	0.220 (0.415)	0.245 (0.431)	0.429 (0.495)	0.274 (0.446)	0.315 (0.465)	אב מארץ אירופית אחרת
0.282 (0.450)	0.325 (0.470)	0.263 (0.440)	0.440 (0.497)	0.248 (0.433)	0.318 (0.466)	אם מארץ אירופית אחרת

המשך מעמוד קודם						
(6) שנים גבוהים	(5) אחד גבוהים אחד נמוכים	(4) אחד גבוהים אחד במאחר	(3) שנים נמוכים	(2) אחד נמוכים אחד במאחר	(1) שנים במאחר	
0.002 (0.048)	0.020 (0.140)	0.014 (0.119)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	אב יליד ישראל
0.018 (0.135)	0.005 (0.071)	0.022 (0.145)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	אם ילידת ישראל
23.7 (9.482)	24.9 (3.312)	24.6 (7.531)	24.5 (2.396)	23.8 (3.507)	22.8 (4.596)	שנות שהיית האב בישראל בשנת 1972
22.6 (9.1)	24.0 (3.6)	23.0 (7.3)	23.6 (2.3)	22.8 (4.0)	22.2 (4.7)	שנות שהיית האם בישראל בשנת 1972
5.4 (6.4)	5.3 (3.4)	1.3 (6.3)	4.8 (4.9)	3.0 (4.9)	-0.3 (5.7)	משך הנישואין בשנת 1957 תולדות נסיבתיות של הילדים:
15.1 (2.634)	14.8 (2.178)	14.9 (2.526)	14.6 (2.516)	14.6 (2.446)	14.6 (2.580)	מספר שנות לימוד
16,450 (14,996)	15,867 (12,874)	17,566 (14,501)	15,524 (12,898)	15,375 (12,864)	15,931 (14,409)	שכר חודשי (בשנת 2010)
655	323	1054	956	719	4,811	מספר התצפיות

**הערות:** הלוח מדווח על נתונים סטטיסטיים על ילדים שנולדו לישראלים יהודים נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם (גבוהים או נמוכים) או במאחר, על פי מועד קבלתו. שנת 1957 מייצגת את השנה שבה הפיצויים היו זמינים בפועל. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל אשר מתקבל מפיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק.

בהתייחס למאפיינים של ההורים, גיל האב נכון לשנת 1957 נע בין 26.4 ל-34.2 שנים וגיל האם נע בין 22 ל-29.6 שנים. אלה הם הגילאים של תחילת תקופת הפוריות. מקבלי פיצויים במאחר הם צעירים יותר ממקבלי פיצויים במוקדם, במיוחד בהשוואה לאלה אשר מקבלים פיצויים גבוהים. הבדל זה בא לידי ביטוי בהבדלים מקבילים במשך אורכם של הנישואין. בכל מקרה, יש מספיק חפיפה בין גילאי ההורים בקבוצות השונות, כך שהבקרה על גיל ההורים מטפלת בהטיות שעלולות היו לבנוע מההבדלים הללו.

בעוד שמספר שנות הלימוד של ההורים שונה בין הקבוצות השונות של מקבלי הפיצויים, לא ניתן לזהות דפוס אשר מאיים על הזיהוי. שש הקבוצות אשר מופיעות בלוח מסודרות משמאל לימין על פי גודל הסכום הכולל שההורים מקבלים החל משנות החמישים, אך היקף הלימודים של הורים אלה הוא שונה, ללא קשר לסדר זה. במיוחד, היקף הלימודים של הורים שמקבלים 0 מפיצויים במוקדם (קבוצה 1), כמעט זהה לזה של הורים שקיבלו את הפיצויים הגבוהים ביותר (קבוצה 6) וממוצע בין היקף הלימודים של האם לבין זה של האב מייצר מספר זהה בין קבוצות אלה (11.15).

9 החפיפה המירבית בקרב נשים היא בגילי 20-30, עם 43 אחוזים מהנשים מקבוצת "שניהם גבוהים" ו-51 אחוזים מהנשים מקבוצת "שניהם במאחר". בקרב גברים החפיפה המירבית היא בגילי 25-35 עם 50 אחוזים מהגברים מקבוצת "שניהם גבוהים" ו-46 אחוזים מקבוצת "שניהם במאחר".

רוב הניצולים במדגם זה הם יוצאי פולין ורומניה. חלקם של הניצולים יוצאי פולין בקבוצות השונות נע מ-0.207 (אימהות מקבוצה 1 - "שניהם במאוחר") ל-0.335 (אבות מקבוצה 5 - "אחד גבוהים אחד נמוכים"). זכאותם של ניצולים רבים יוצאי רומניה הוכרה רק בשנות ה-90 ועבור חלקם אף רק בסוף המאה ה-20. לכן הם מהווים חלק גדול מקבוצה 1 ורק חלק קטן מהם נמצא בקבוצה 6 ("שניהם גבוהים"). רובם המכריע של הניצולים יוצאי גרמניה מקבלים את הפיצויים הגבוהים, אשר משולמים להם ישירות על ידי גרמניה. החוק הישראלי משנת 1957 (אשר קובע את הפיצויים הגבוהים, אשר משולמים להם ישירות ישראלים לניצולים אלה, בשל זכאותם לקבל פיצויים מגרמניה; ואכן, חלקם של מקבלי הפיצויים הגרמנים בין הקבוצות אשר נוגעות בדבר (קבוצות 2, 3 וכן קבוצה 5) הוא זניח. שאר הניצולים הגיעו מארצות שונות אחרות ואין לגביהם דפוס ברור שכדאי להזכירו. המסקנה המעודדת מניתוח ארצות המוצא היא, שלמרות שארצות מוצא מסוימות הן שלטניות יותר בקרב קבוצות ייחודיות (למשל יוצאי רומניה בקרב אלה אשר מקבלים פיצויים במאוחר), לא ניתן לזהות קשר בלעדי בין גובה הסכומים לבין ארצות המוצא של הניצולים וביצוע הבקרה על ארץ המוצא של ההורים צריך לטפל בהטיה אפשרית בעניין זה. אף על פי כן, כדי להתייחס ביתר שאת לחשש זה, אני מציג ודן בחלק זה גם ברגרסיות אשר מבוססות על תת-דגימות של ארץ מוצא בודדת.

מקבלי פיצויים במאוחר עלו לישראל, בממוצע, לאחר שאר מקבלי הפיצויים, מה שמשקף את העובדה שרבים מהם לא עמדו בתבחין של קבלת דמי הפיצויים הישראליים משנות החמישים – כתוצאה מעלייתם לישראל לפני אוקטובר 1953. עם זאת, מעודד הדבר שההבדל במספר השנים של השהייה בישראל הוא זעיר: החל משנת 1972, אבות ואימהות מקבוצה 1 ("שניהם במאוחר") שהו בישראל 22.8 וכן 22.2 שנים, בהתאמה, בעוד שאבות ואימהות מקבוצה 3 (שתיהן נמוכים) שהו בישראל 24.5 וכן 23.6 שנים, בהתאמה. המשמעות היא שבממוצע לא עמדו הניצולים בתבחין זה ב-1.7 וכן 1.4 שנים, בהתאמה ולא במידה שעלולה ליצור הטיה אשר קשורה להתאקלמות ולקליטה השונה בישראל.

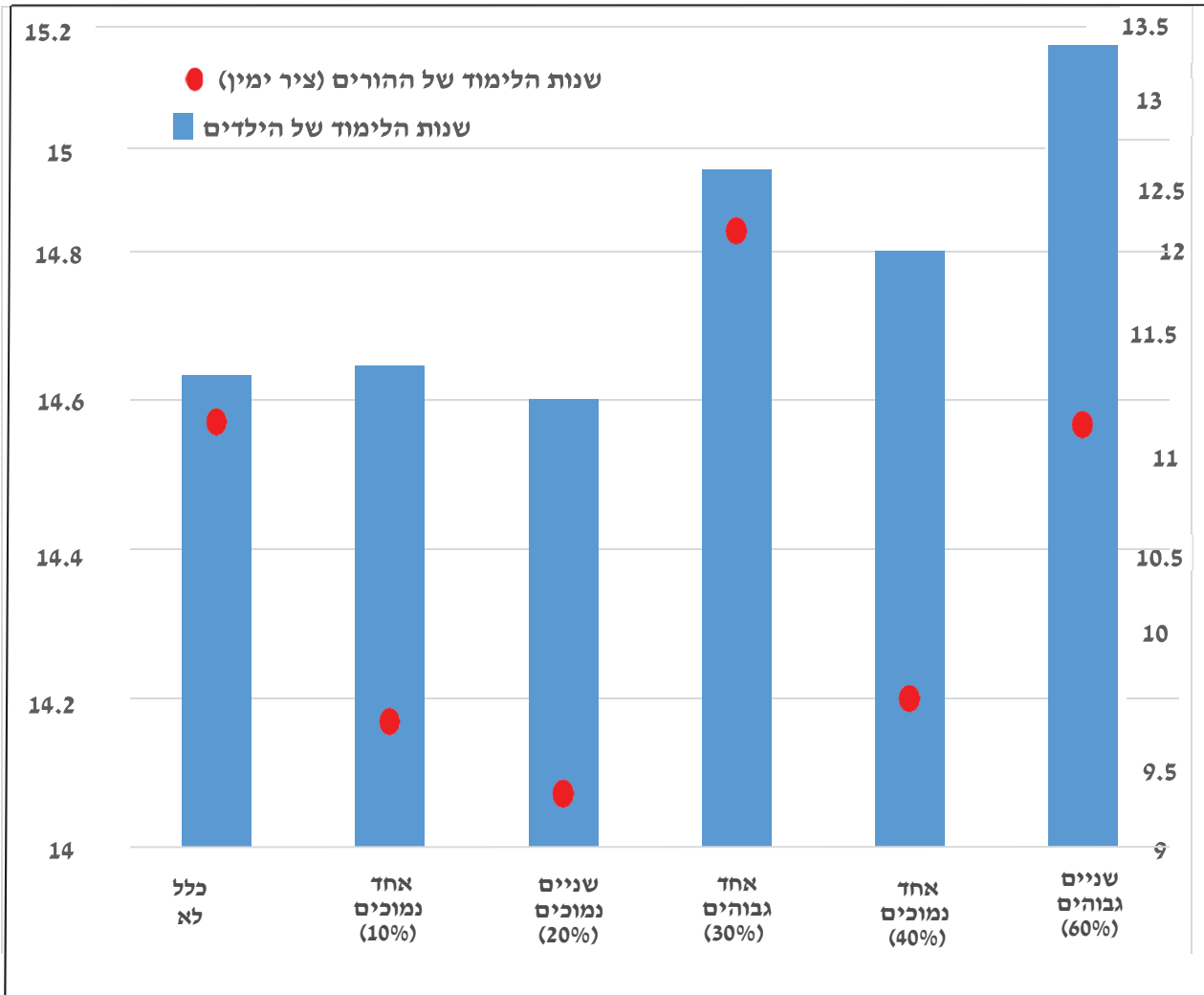
בהתייחס למשתני התוצאה של הילדים, איור 2 מציג את מספר שנות הלימוד של הילדים משמאל לימין על פי גובה הסכום הכולל שההורים מקבלים החל משנות החמישים. האיור מציג גם את היקף הלימודים של ההורים באותו סדר, מכיוון שהשכלת ילדים נוטה (לרוב, לאו דווקא במחקר הנוכחי) להיות מתואמת עם השכלת הוריהם. היקף הלימודים של הילדים גדל עם הסכומים שמקבלים ההורים, מ-14.6 שנים בקבוצה שאף אחד מההורים לא מקבל פיצויים במוקדם ("כלל לא"), ל-15.1, במקרה ששניהם מקבלים את הפיצויים הגבוהים ("שניים גבוהים"). בד בבד, היקף הלימודים של ההורים אינו מאופיין בשום דפוס ברור. יתרה מכך, היקף הלימודים הממוצע של ההורים בקבוצת "כלל לא" זהה לחלוטין להיקף הלימודים של ההורים בקבוצת "שניים גבוהים", בעוד שהפער בין הילדים הוא 0.5 לטובת ה"במאוחר". ממצא זה מספק סמך ראשוני לכך שהפיצויים להורים משפיעים לטובה על ההון האנושי של ילדיהם, במנותק מקשר אפשרי בין השכלת ההורים להשכלת ילדיהם.

לוח 2 מציג תוצאות רגרסיה אשר בהן משתנה העניין הוא סה"כ במוקדם - Total Early, הסכום אשר מתקבל מהפיצויים במוקדם כחלק משוער מהשכר הממוצע. בעוד שהפנל העליון מציג את התוצאות עבור בנים ובנות ביחד, הלוחות האמצעי והתחתון מציגים אותן בנפרד עבור בנים ובנות, בהתאמה.



**איור 2: מספר שנות לימוד של שני דורות על פי גובה הפיצויים במוקדם אשר התקבלו**

האיור מציג את מספר שנות הלימוד על פי הרכב הפיצויים בין משקי הבית שבהם שני בני הזוג קיבלו פיצוי במוקדם (החל משנות ה-50) או במאוחר (תחילת שנות ה-90 ומאוחר מכדי להשפיע על ההון האנושי של הילדים).



**לוח 2: ההשפעה של הפיצויים לניצולי שואה על מספר שנות הלימוד של ילדיהם**

כולם	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
סה"כ במוקדם	0.746*** (0.150)	0.963*** (0.165)	0.804*** (0.145)	***0.531 (0.161)	0.528*** (0.171)
קבוע	14.432*** (0.035)	14.880*** (0.137)	12.361*** (0.090)	11.724*** (0.184)	11.651*** (0.694)
מספר התצפיות R-squared	8,518 0.003	8,518 0.004	8,518 0.070	8,518 0.072	8,518 0.077
בנים	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
סה"כ במוקדם	0.652*** (0.218)	0.714*** (0.240)	0.702*** (0.211)	0.244 (0.233)	0.336 (0.247)
קבוע	14.387*** (0.051)	14.540*** (0.202)	12.215*** (0.131)	11.191*** (0.266)	10.887*** (0.987)
מספר התצפיות R-squared	4,386 0.002	4,386 0.002	4,386 0.071	4,386 0.076	4,386 0.084
בנות	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
סה"כ במוקדם	0.849*** (0.205)	1.220*** (0.225)	0.914*** (0.198)	0.793*** (0.220)	0.698*** (0.235)
קבוע	14.480*** (0.048)	15.217*** (0.185)	12.496*** (0.124)	12.252*** (0.252)	12.384*** (0.974)
מספר התצפיות R-squared	4,132 0.004	4,132 0.008	4,132 0.071	4,132 0.072	4,132 0.076
בקרות: הגילים של ההורים	לא	כן	לא	כן	כן
מספר שנות הלימוד של ההורים	לא	לא	כן	כן	כן
בקרות אחרות	לא	לא	לא	לא	כן

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\* p<0.01, \*\* p<0.05, \* p<0.1

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות שבהן המשתנה התלוי הוא מספר שנות הלימוד של הילד, בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים אשר נישאו פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, שנישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל אשר מתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם, כולל: גיל, מספר שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

עמודה 1 מציגה את הקשר שבין הפיצויים להורים לבין מספר שנות הלימוד של ילדיהם ללא ביצוע של בקרות. אני מוצא אומדן של 0.746; בהינתן שסה"כ במוקדם - Total Early, מודד את גובה הפיצויים כחלק מהשכר הממוצע (בין 0 לבין 1), הפרשנות של האומדן אומרת שפיצויים אשר שווים לשכר הממוצע במשק קשורים ל-0.746 שנת לימוד. בהתאם לכך, פיצויים נמוכים לאחד ההורים יהיו קשורים ל-0.0746 שנת לימוד ופיצויים גבוהים לשני ההורים יהיו קשורים ל-0.45 שנת לימוד, דומה מאוד, כצפוי, לפער של 0.5 שנמצא באיור 2 בין "כלל לא" None לבין "שניהם גבוהים" Both High. הוספה של בקרות לרגרסיה משנה את גודל האומדנים, אך הן משמרות את המובהקות הסטטיסטית ואת חשיבותן הכלכלית.

השילוב של ביצוע בקרות עבור הגילאים והיקפי הלימודים של ההורים, מפחית את האומדן ל-0.513 (עמודה 4 בפנל העליון), בעוד שהוספת כל אחד מהם בנפרד, מגדילה אותו. הסיבה לכך היא שקבלת פיצויים גבוהים יותר נמצאת במתאם חיובי עם מספר שנות הלימוד של ההורים רק בהינתן גיל מסוים. בהתחשב במתאם החיובי בין מספר שנות הלימוד של ילדים והורים, השמטת אחד או שניים מהמשתנים הללו מובילה להטיה כלפי מעלה. הוספה של שאר הבקרות משנה אך במעט את האומדן בהמשך.

אמידות נפרדות עבור בנים ובנות מניבות אומדנים גבוהים יותר עבור בנות. למעשה, ביצוע בקרה במערך המלא של המשתנים המשותפים מותיר את האומדן עבור בנים רק עם מובהקות שולית (עמודה 5 בפנל האמצעי). יחד עם זאת, האומדן הסופי עבור בנות (עמודה 5 בפנל התחתון) הוא משמעותי ביותר וגודלו (0.698) מרמז כי פיצויים נמוכים לאחד ההורים יהיו קשורים ל-0.0698 שנת לימוד ופיצויים גבוהים לשני ההורים יהיו קשורים ל-0.42 שנת לימוד. בהתחשב בהבדלים הגדולים בתוצאות עבור בנים ובנות, אני מציג רק תוצאות נפרדות בשאר המאמר.

לוח 3 מציג את התוצאות של רגרסיות דומות, רק שהמשתנה התלוי הוא דמה אשר שווה ל-1, כאשר הילד קיבל השכלה על-תיכונית (לפחות תואר ראשון – B.A.). בעוד שהאומדנים עבור בנים (הפנל העליון בלוח 3) נמוכים וחסרי חשיבות, התוצאות עבור בנות הן בעלות משמעות כלכלית וסטטיסטית. פיצויים נמוכים לאחד ההורים יהיו קשורים לעלייה של 1.4 אחוזים בהסתברות להשכלה על-תיכונית ופיצויים גבוהים לשני ההורים יהיו קשורים לעלייה של 8.5 אחוזים להסתברות כזו. בניסיון מקביל לחקור את ההשפעה על השלמתן של רמות השכלה נמוכות יותר (סיום תיכון או השגת של הבררות הישראלית) אני לא מוצא השפעות משמעותיות. מכאן אני מסיק כי הגידול במספר שנות הלימוד אשר מתועדות בלוח 2, משקף בעיקר עלייה בשנות ההשכלה העל-תיכונית.

לוח 4 מציג את השפעות הפיצויים על שכרם של הילדים (לוג של השכר בשנת 2010). התוצאות עבור בנים אינן שונות באופן מובהק מ-0. האומדנים עבור בנות הם חיוביים בכל הניסוחים והם גדולים יותר ומובהקים באופן סטטיסטי כאשר כל משתני המשנה מבוקרים. האומדן הוא 0.228, כלומר, פיצויים גבוהים לשני ההורים קשורים לעלייה של כ-13.5 אחוז בשכרן של בנותיהם.

בהתחשב בכך שהגודל המקביל מבחינת שנות לימוד היה כחצי שנה ובהנחה של תשואה סטנדרטית להשכלה של 10 אחוזים על כל שנת לימוד, התוצאות מצביעות על כך שהשפעתם של 13.5 אחוזי הפיצויים על שכרן של הבנות היא מעבר להשפעה אשר נגרמת כתוצאה מהעלייה בחינוך הרשמי (5 אחוז).

אמדתי גם רגרסיות שבהן המשתנה התלוי הוא הכנסה אשר כוללת אפסים עבור מי שאינם מפרנסים ורווחים עסקיים עבור עוסקים עצמאים; התוצאות הן למעשה זהות. כמו כן, אני לא מוצא השפעה על ההסתברות להיות מועסק. שתי התוצאות מטפלות בחשש מבחירה אפשרית בתוך שוק העבודה שמתואמת עם הטיפול ומטה את ההשפעה המשווערת על ההכנסות.

**לוח 3: ההשפעה של הפיצויים לניצולי שואה על ההסתברות של ילדיהם**

**לרכוש השכלה על-תיכונית**

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנים
0.054 (0.044)	0.038 (0.041)	0.063* (0.037)	0.116*** (0.042)	0.055 (0.038)	סה"כ במוקדם
0.127 (0.170)	0.008 (0.047)	0.064*** (0.023)	0.561*** (0.036)	0.441*** (0.009)	קבוע
4,705	4,705	4,705	4,705	4,705	מספר התצפיות
0.075	0.063	0.062	0.003	0.000	R-squared
(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
0.136 *** (0.046)	0.157*** (0.043)	0.104*** (0.039)	0.223*** (0.044)	0.093** (0.040)	סה"כ במוקדם
0.424** (0.190)	0.286*** (0.050)	0.166*** (0.024)	***0.744 (0.036)	0.500*** (0.009)	קבוע
4,308	4,308	4,308	4,308	4,308	מספר התצפיות
0.060	0.052	0.050	0.013	0.001	R-squared
כן	כן	לא	כן	לא	בקרות: הגילים של ההורים
כן	כן	כן	לא	לא	מספר שנות הלימוד של ההורים
כן	לא	לא	לא	לא	בקרות אחרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\*  $p < 0.01$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*  $p < 0.1$

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא משתנה דמה אשר שווה לאחד, אם לילד יש לפחות תואר ראשון, בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים שנשואים פעם אחת, אשר עלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל אשר מתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

**לוח 4: ההשפעה של הפיצויים לניצולי שואה על השכר של ילדיהם**

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנים
-0.117 (0.103)	-0.185* (0.097)	-0.059 (0.088)	-0.138 (0.097)	-0.068 (0.088)	סה"כ במוקדם
4.783*** (0.772)	9.149*** (0.108)	9.414*** (0.052)	9.498*** (0.079)	9.611*** (0.020)	קבוע
3,071	3,071	3,071	3,071	3,071	מספר התצפיות
0.037	0.009	0.006	0.002	0.000	R-squared
(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
0.228** (0.109)	0.108 (0.102)	0.109 (0.092)	0.160 (0.101)	0.103 (0.092)	סה"כ במוקדם
5.839*** (0.812)	8.775*** (0.113)	8.769*** (0.056)	9.126*** (0.081)	9.014*** (0.021)	קבוע
2,905	2,905	2,905	2,905	2,905	מספר התצפיות
0.022	0.008	0.008	0.001	0.000	R-squared
כן	כן	לא	כן	לא	בקריות: הגילים של ההורים
כן	כן	כן	לא	לא	מספר שנות הלימוד של ההורים
כן	לא	לא	לא	לא	בקריות אחרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\*  $p < 0.01$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*  $p < 0.1$

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא לוג השכר של הילד בשנת 2010, בהתבסס על מדגם של ילדים אשר נולדו לישראלים יהודים אשר נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל המתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

לפני שנעבור לדון בעמידותן של התוצאות ובכמה הרחבות, אני דן כאן בהקשר ההיסטורי של הממצאים. עד תחילת שנות ה-70, רשת הביטחון הסוציאלית בישראל הייתה מצומצמת מאוד. בין היתר, עד אמצע שנות ה-70 היה החינוך בבתי הספר התיכוניים כרוך בעלויות משמעותיות. לכן, היו לפיצויים ששולמו לניצולי שואה, במיוחד מגרמניה, תפקיד חשוב בשיפור רווחתם וביכולתם לממן השקעות נוספות בהון האנושי של ילדיהם.

האמור לעיל עשוי גם להסביר מדוע אני מוצא השפעות גדולות יותר עבור בנות לעומת בנים. לבני נוער גברים היה באותן שנים תפקיד בולט בהשתכרות משק הבית: על פי Kriaf (2009), אשר חקר את השפעתו של חינוך החובה והחינמי על מספר שנות הלימוד, 25 אחוז מהנערים היהודים בני 17 עבדו בשנת 1970 במשרה מלאה, לעומת 15 אחוז מהבנות. Kriaf (2009) משתמש בנתון זה כדי להסביר מדוע הוא מוצא, בדומה לממצאיי, השפעות חזקות יותר של חינוך חובה וחינמי על מספר שנות הלימוד של בנות לעומת בנים. היה עבורם יקר יותר, לפחות בטווח הקצר, להישאר זמן רב יותר במערכת החינוך על חשבון עבודה ותמיכה במשק הבית. במחקר אחר (Tsur, 2017), אני מוצא דפוס דומה בקרב ערבים בישראל: העלאת קצבת הילדים הובילה להגדלה רק בלימודים של בנות, בעוד שהעלאת הקצבה כנראה לא הספיקה כדי לפצות את משקי הבית על מעברם של בנים מתעסוקה לבית הספר.

## 5.2 השפעתם של הפיצויים לניצולי שואה על ההון האנושי של ילדיהם: בדיקות עמידות והרחבות

כדי להשוות נכון בין ההון האנושי של הילדים אשר שייכים לקבוצות אשר אותן אני מנתח, חשוב לבצע בקרות על הרקע ההשכלתי של ההורים. בעוד שאני מבצע בקרות עבור ההון האנושי הנצפה של ההורים (מספר שנות לימוד), הנסיבות הקשות ביותר של השואה במהלך השנים 1939 עד 1945 (וכנראה לפני ואחרי) השפיעו ככל הנראה על צבירת ההון האנושי שלהם. נסיבות אלה השפיעו, לכל הפחות, על הצבירה של שנות לימודים רשמיות ושל תעודות אקדמיות, כך שמספר שנות הלימוד שנצפו אינן משקפות בהכרח את ההבדלים בפועל.

כדי לפתור את הסוגיה לעיל, היה זה אך מיטבי להגביל את המדגם לילדים אשר הוריהם יכלו להשלים את צבירת ההון האנושי שלהם כבר לפני מלחמת העולם השנייה (לפני שנת 1939). עם זאת, יש רק כמה עשרות ילדים עם נתונים על הון אנושי עבור שנת 2010, אשר הוריהם היו, נניח, בני 21 בשנת 1939 (היה עדיף להגביל את המדגם אפילו להורים מבוגרים יותר). אני מוצא שהגבלת גיל ההורים ליותר מ-16 בשנת 1939 (לוח 5) משאירה מספיק תצפיות (216 בנים וכן 212 בנות); המגבלות הללו, לפחות, משמיטות ילדים אשר נמנעה מהוריהם השכלה בסיסית בשל נסיבות השואה.

למרות שהמדגם שנתח בלוח 5 מהווה רק כ-5 אחוזים מהמדגם העיקרי אשר נותח בלוח 2, נשמר דפוס ההשפעה המשוערת: ההשפעה חיובית בסביבות שנת לימוד אחת (עבור פיצויים בסכום אשר שווה לשכר הממוצע) והוא גדול יותר ובעל משמעות סטטיסטית עבור בנות ביחס להשפעה עבור בנים. עם זאת, האומדנים גדולים יותר עבור תת-המדגם של לוח 5, בין אם כי תת-מדגם זה מבוסס על אוכלוסייה אחידה יותר או כי האוכלוסייה של מדגם זה שונה בהשוואה למדגם הראשי. כפי שאני מדווח בהמשך סעיף זה, אני מוצא אומדנים גדולים יותר גם עבור תת-מדגמים אשר מוגבלים על פי ארץ המוצא של ההורים.

כדי לוודא שמשתני התוצאה של הילדים לא יושפעו ישירות מחוויות שואה משל עצמם, אני מגביל את המדגם רק לילדים אשר נולדו לאחר תום מלחמת העולם השנייה (1945). מגבלה זו משמיטה רק 90 בנים ובנות והתוצאות, אשר מוצגות בלוח 6, כמעט זהות לאלה אשר נמצאות בלוח 2.

**לוח 5 : עמידות האומדנים : ההשפעה של הפיצויים לניצולי שואה על מספר שנות הלימוד**

**של ילדיהם, רק אם גיל ההורים היה מעל גיל 16 בשנת 1939**

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנים
0.771 (0.932)	0.588 (0.860)	0.446 (0.839)	1.378 (0.842)	1.221 (0.822)	סה"כ במוקדם
12.024*** (4.418)	14.273*** (2.730)	12.134*** (0.673)	16.557*** (2.712)	14.122*** (0.333)	קבוע
216	216	216	216	216	מספר התצפיות
0.121	0.070	0.067	0.014	0.010	R-squared
(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
1.590** (0.769)	1.500** (0.684)	1.562** (0.673)	1.727*** (0.661)	1.767*** (0.652)	סה"כ במוקדם
12.498*** (3.743)	12.616*** (2.669)	13.480*** (0.593)	13.245*** (2.593)	14.189*** (0.264)	קבוע
212	212	212	212	212	מספר התצפיות
0.034	0.035	0.042	0.044	0.116	R-squared
כן	כן	לא	כן	לא	בקרות : הגילים של ההורים
כן	כן	כן	לא	לא	מספר שנות הלימוד של ההורים
כן	לא	לא	לא	לא	בקרות אחרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\*  $p < 0.01$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*  $p < 0.1$

**הערות :** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא YSC (מספר שנות לימוד של הילד), בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים שנשואים פעם אחת, שהיו מעל גיל 18 בשנת 1939, עלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל המתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל : גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

**לוח 6: עמידות האומדנים: ההשפעה של הפיצויים לניצולי שואה על מספר שנות הלימוד**

**של ילדיהם, רק ילדים שנולדו לאחר שנת 1945**

(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנים
0.283 (0.248)	0.170 (0.234)	0.648*** (0.212)	0.634*** (0.241)	0.591*** (0.219)	סה"כ במוקדם
10.862*** (0.985)	11.146*** (0.268)	12.234*** (0.131)	14.518*** (0.203)	14.399*** (0.051)	קבוע
4,345	4,345	4,345	4,345	4,345	מספר התצפיות
0.085	0.076	0.071	0.002	0.002	R-squared
(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
0.657*** (0.238)	0.771*** (0.222)	0.875*** (0.201)	1.198*** (0.228)	0.807*** (0.208)	סה"כ במוקדם
12.517*** (0.982)	12.265*** (0.255)	12.481*** (0.125)	15.261*** (0.189)	14.484*** (0.048)	קבוע
4,083	4,083	4,083	4,083	4,083	מספר התצפיות
0.077	0.072	0.072	0.008	0.004	R-squared
כן	כן	לא	כן	לא	בקריות: הגילים של ההורים
כן	כן	כן	לא	לא	מספר שנות הלימוד של ההורים
כן	לא	לא	לא	לא	בקריות אחרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\*  $p < 0.01$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*  $p < 0.1$

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא YSC (מספר שנות הלימוד של הילד), בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לאחר שנת 1945, לישראלים יהודים אשר נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבליים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל המתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקריות אחרות הן גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

החלטות לגבי מספר הילדים וההשקעה בהון האנושי שלהם קשורות ביניהם בקשר הדוק. ניתן להעריך את שניהם כמשתנים תלויים, אך ביצוע בקרה באחד מהם, כאשר השני הוא משתנה תלוי, יוצרת הטייה. עם זאת וכדי לשקול את העובדה ששני המשתנים הללו מתואמים מדי – כך שקשה לזהות את השפעתם של הפיצויים על ההון האנושי של הילדים ללא קשר להחלטות לגבי ילודה – אני מבצע בלוח 7 בקרה עבור מספר הילדים הכולל של משפחת הילד. בעוד שאני מוצא, כצפוי, אומדן שלילי לגבי השפעתם של מספר הילדים במשפחה על ההון האנושי של הילדים, בקרה זו כמעט ולא משנה את האומדנים עבור השפעתם של הפיצויים.



**לוח 7: עמידות האומדנים: ההשפעה של הפיצויים לניצולי שואה על מספר שנות הלימוד**

**של ילדיהם, על ההסתברות של ילדיהם לרכוש השכלה על-תיכונית ועל השכר של**

**ילדיהם, תוך בקרה על מספר הילדים שנולדו להורים אלה**

(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
שכר בנות	שכר בנים	גבוה בנות	גבוה בנים	ש"ל בנות	ש"ל בנים	
0.238** (0.108)	-0.111 (0.102)	0.145*** (0.046)	0.060 (0.043)	0.736*** (0.235)	0.374 (0.246)	סה"כ במוקדם
-0.060*** (0.016)	-0.089*** (0.015)	-0.049*** (0.007)	-0.046*** (0.007)	-0.182*** (0.034)	-0.233*** (0.037)	מספר ילדים שנולדו אי פעם
6.141*** (0.814)	5.500*** (0.777)	0.635*** (0.191)	0.326* (0.171)	13.180*** (0.982)	11.887*** (0.996)	קבוע
2,905	3,071	4,308	4,705	4,132	4,386	מספר התצפיות
0.027	0.048	0.072	0.084	0.083	0.092	R-squared
כן	כן	כן	כן	כן	כן	בקורות אחרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\* p<0.01, \*\* p<0.05, \* p<0.1

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנים התלויים הם ש"ל (מספר שנות הלימוד של הילד), גבוה (משתנה דמה שווה לאחד אם יש לילד תואר ראשון לפחות), או שכר (הלוג של השכר של הילד בשנת 2010), בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים אשר נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים את אותו סוג של פיצויים במוקדם (גבוהים או נמוכים) או במאוחר. כל הרגרסיות כוללות את הבקורות הבאות: גיל ומין, משך נישואי ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם, כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

**לוח 8 : עמידות האומדנים והרחבה : ההשפעה של הפיצויים (לפי קבוצות) לניצולי שואה**

**על מספר שנות הלימוד של ילדיהם, על ההסתברות של ילדיהם לרכוש השכלה**

**על-תיכונת ועל השכר של ילדיהם**

(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
שכר בנות	שכר בנים	גבוה בנות	גבוה בנים	ש"ל בנות	ש"ל בנים	
0.187** (0.076)	-0.073 (0.073)	0.089*** (0.032)	0.037 (0.030)	0.406** (0.166)	0.188 (0.171)	שניהם גבוהים
-0.002 (0.061)	-0.023 (0.055)	0.051** (0.026)	0.018 (0.024)	0.307** (0.132)	0.186 (0.135)	שניהם נמוכים
4.941*** (1.061)	4.270*** (1.182)	0.424 (0.383)	-0.293 (0.271)	12.666*** (1.927)	12.516*** (1.782)	קבוע
2,207	2,294	3,254	3,516	3,133	3,289	מספר התצפיות
0.026	0.038	0.069	0.089	0.090	0.104	R-squared
כן	כן	כן	כן	כן	כן	בקרורות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\* p<sub>i</sub>0.01, \*\* p<sub>i</sub>0.05, \* p<sub>i</sub>0.1

**הערות :** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנים התלויים הם ש"ל (מספר שנות לימוד של הילד), גבוה (משתנה דמה שווה לאחד אם יש לילד תואר ראשון לפחות), או שכר (הלוג של השכר של הילד בשנת 2010), בהתבסס על מדגם של ילדים שנוולדו לישראלים יהודים אשר נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים את אותו סוג של פיצויים במוקדם (גבוהים או נמוכים) או במאוחר. שניהם גבוהים הוא משתנה דמה אשר שווה לאחד כאשר שני ההורים מקבלים את הפיצויים הגבוהים, שניהם נמוכים הוא משתנה דמה אשר שווה למשתנה כאשר שני ההורים מקבלים את הפיצויים הנמוכים וסוג האב המושמט כולל ילדים להורים אשר מקבלים את הפיצויים במאוחר. כל הרגרסיות כוללות את הבקרורות הבאות: גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם, כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

בלוח 8 אני אומד את ההשפעה על שנות לימוד ועל השכר באמצעות מדגם של הורים אשר שניהם מקבלים את אותו סוג של פיצויים: "במאוחר", "נמוכים" או "גבוהים" (עמודות 1, 3 ו-6 בלוח 1 אשר מציג סטטיסטיקה תיאורית). לאומדנים הללו שלוש מטרות: ראשית, הם מתייחסים להטיה אפשרית אשר מייצר חוסר האיזון בתוך משק בית, בין הפיצויים שמקבל כל אחד מההורים. שנית, הם מפרקים את ההשפעה לזו אשר נובעת מהפיצויים הנמוכים ולזו אשר נובעת מהפיצויים הגבוהים, ושוקלים האם האחרונים הם גדולים יותר, כפי שניתן היה לצפות. שלישית, רבים מהניצולים אשר מקבלים את הפיצויים החודשיים הגבוהים, קיבלו לאחר אישור זכאותם תשלום חד פעמי גדול למפרע. לפיכך, משתנה הקירוב לפיצויים החודשיים שבו השתמשתי עד עתה כולל טעות מדידה; הרגרסיה לעיל נותנת מענה לחשש זה.

אני מוצא שאם שני ההורים מקבלים את הפיצויים הגבוהים, ההשפעה (ברגרסיה מבוקרת לחלוטין) על מספר שנות הלימוד של בנות היא 0.40, בדומה להשפעה אשר מחושבת עבור קבוצה זו על סמך לוח 2 (0.45). וכצפוי, אם שני ההורים קיבלו את הפיצויים הנמוכים, ההשפעה נמוכה יותר (0.30), גבוה יותר מחישוב המבוסס על לוח 2 אשר מצביע על השפעה של 0.15). השפעתם של הפיצויים הגבוהים עבור שני ההורים על שכרן של הבנות היא 0.187 (או - 18.7 אחוזים), בסביבת ההשפעה אשר מחושבת על סמך האומדן שנמצא בלוח 4 (13.5 אחוזים). עם זאת, אם שני ההורים קיבלו את הפיצויים הנמוכים, ההשפעה היא כמעט 0.

בלוחות 9 עד 11 אני מתמקד בשתי קבוצות של ניצולים: קבוצת ישראלים אשר הוריהם עלו רק מפולין וקבוצת ישראלים אשר הוריהם עלו רק מרומניה (קבוצות אחרות אינן גדולות מספיק). התרומה של הלוחות הללו היא כפולה: ראשית, הם בוחנים אם ההשפעה היא לא אחידה בין קבוצות אלה של ארץ מוצא. שנית, הם מתייחסים לחשש שניצולים מארצות שונות אינם ברי השוואה. בפרט, חלק מניצולי השואה שהוכרה זכאותם לפיצוי רק בשלב מאוחר נתפסים כניצולים ממדינות "המעגל השני" שחוו פגיעות מתונות יותר בארצותיהם. הרגרסיות לפי מדינות משוות בין ניצולי שואה אשר הוכרו ככאלה (לפחות לבסוף) ואשר עלו מאותה ארץ. סביר להניח שעיתוי הזכאות השונה בתוך הקבוצות הללו קשור לעיתוי העלייה לישראל (השונה במקצת, כפי שהדגמתי בדיון על הסטטיסטיקה התיאורית בסעיף 5.1) או לאי-עמידה באחת או בחלק מהדרישות השרירותיות משנות החמישים.

ההשפעות שאני מוצא בלוח 9 על מספר שנות הלימוד של הילדים בדרך כלל גדולות יותר מאלה אשר התקבלו בהתבסס על לוח 2 (אשר מנתח ילדים של ניצולים מכל הארצות). שנית, האומדנים גבוהים יותר (ובניגוד לרוב התוצאות עבור בנים, הן מובהקות באופן סטטיסטי) עבור בנים במקרה של יוצאי פולין, וגבוהים יותר עבור בנות במקרה של יוצאי רומניה. שלישית, האומדנים עבור בנות גבוהים יותר בכל המקרים, כפי שנמצא בלוחות קודמים.

אומדנים אלה עוזרים להתמודד עם החשש שניצולים מארצות שונות אינם ברי השוואה. אני מוצא שהאומדנים בלוחות אלה עמידים כמעט לחלוטין להוספת של בקרות (ההבדלים בין עמודה 1 לעמודה 2 ובין עמודות 3 וכן עמודה 4 הם מזעריים). בפרט, האומדנים בקרב בנות כמעט זהים ללא בקרות או עם בקרות. עמידות זו מצביעה על כך שהאומדנים אשר נידונו בעבר ואשר מאגדים את כל ארצות המוצא, סובלים במידה מסוימת מחוסר איזון, אשר גורם לאי דיוקים אפשריים בגודלם של האומדנים. האומדנים הנוכחיים מחזקים את הביטחון שקיימת השפעה חיובית, ומספקים אומדנים מדויקים לגבי קבוצות אשר הוריהם היגרו לישראל מפולין ומרומניה.

בלוח 10 אני מוצא השפעה חיובית, מובהקת וגדולה יותר בהשוואה לאומדנים הכלליים אשר מופיעים בלוח 3 על ההסתברות לרכוש השכלה על-תיכונית בקרב בנות של יוצאי פולין ורומניה כאחד. בלוח 11 אני מוצא השפעות בולטות (יותר מאשר בלוח 4) על שכרן של בנות אשר הוריהן היגרו לישראל מפולין. הגודל הגדול יותר ביחס לאומדנים קודמים, עולה בקנה אחד עם ההשפעה הגדולה יותר על רמת ההשכלה אשר אני מוצא בלוחות 9 ו-10. יתר על כן, נשמרת המסקנה שהשפעתם של הפיצויים על שכרם של הילדים היא מעבר להשפעה אשר עוברת וחוצה את השפעת החינוך הרשמי (משום שאומדני השכר גבוהים ממה שניתן להסיק מההשפעה על המספר של שנות הלימוד ועל התשואות עבור אותן שנים).

**לוח 9: עמידות האומדנים והרחבה: ההשפעה של הפיצויים עבור ניצולי שואה**

**על מספר שנות הלימוד של ילדיהם, על פי ארצות המוצא של ההורים**

רומניה	רומניה	פולין	פולין	בנים
(4)	(3)	(2)	(1)	
0.248 (0.655)	0.581 (0.628)	1.048** (0.491)	1.078** (0.448)	סה"כ במוקדם
10.697*** -0.94	14.272*** -0.097	13.345*** -1.105	14.499*** -0.119	קבוע
770	1,038	1,038	770	מספר התצפיות
0.076	0.001	0.117	0.007	R-squared
(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
1.523*** 2.161	2.229*** (0.590)	*** (0.484) (0.627)	1.554*** (0.444)	סה"כ במוקדם
14.699*** (1.107)	14.230*** (0.091)	12.558*** (0.875)	14.363*** (0.119)	קבוע
1,000	1,000	655	655	מספר התצפיות
0.077	0.014	0.073	0.018	R-squared
כן	לא	כן	לא	בקריות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\*  $p_i < 0.01$ , \*\*  $p_i < 0.05$ , \*  $p_i < 0.1$

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא YSC (מספר שנות לימוד של הילד), בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים אשר נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 וכן שניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל אשר מתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך הנישואין של ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

**לוח 10: עמידות האומדנים והרחבה: ההשפעה של הפיצויים עבור ניצולי שואה על ההסתברות של ילדיהם לרכוש השכלה על-תיכונית, על פי ארצות המוצא של ההורים**

רומניה	רומניה	פולין	פולין	בנים
(4)	(3)	(2)	(1)	
-0.031 (0.114)	-0.027 (0.108)	0.142 (0.091)	0.138* (0.083)	סה"כ במוקדם
0.175 (0.166)	0.427*** (0.017)	0.384* (0.209)	0.446*** (0.022)	קבוע
1,107	1,107	832	832	מספר התצפיות
0.093	0.000	0.063	0.003	R-squared
(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
0.204* (0.123)	0.160 (0.114)	0.499*** (0.095)	0.421*** (0.088)	סה"כ במוקדם
0.368** (0.171)	0.475*** (0.018)	0.865*** (0.212)	0.456*** (0.024)	קבוע
1,027	1,027	690	690	מספר התצפיות
0.055	0.002	0.093	0.032	R-squared
כן	לא	כן	לא	בקרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\*  $p < 0.01$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*  $p < 0.1$

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא משתנה דמה אשר שווה לאחד אם יש לילד תואר ראשון לפחות, בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים שנשואים פעם אחת, אשר עלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל אשר מתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך נישואי ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

**לוח 11: עמידות האומדנים והרחבה: ההשפעה של הפיצויים עבור ניצולי שואה**

**על השכר של ילדיהם, על פי ארצות המוצא של ההורים**

רומניה	רומניה	פולין	פולין	
(4)	(3)	(2)	(1)	בנים
-0.230 (0.262)	-0.205 (0.244)	0.015 (0.209)	-0.144 (0.183)	סה"כ במוקדם
4.700*** (1.483)	9.636*** (0.036)	2.611 (2.040)	9.700*** (0.047)	קבוע
749	749	526	526	מספר התצפיות
0.032	0.001	0.042	0.001	R-squared
(4)	(3)	(2)	(1)	בנות
-0.031 (0.284)	0.030 (0.260)	0.682*** (0.241)	0.569*** (0.212)	סה"כ במוקדם
5.856*** (1.398)	9.002*** (0.037)	6.002*** (2.111)	8.979*** (0.055)	קבוע
729	729	435	435	מספר התצפיות
0.020	0.000	0.036	0.016	R-squared
כן	לא	כן	לא	בקרות

סטיות התקן מופיעות בסוגריים

\*\*\* p<sub>i</sub>0.01, \*\* p<sub>i</sub>0.05, \* p<sub>i</sub>0.1

**הערות:** הלוח מדווח על תוצאות של רגרסיות אשר בהן המשתנה התלוי הוא לוג השכר של הילד בשנת 2010, בהתבסס על מדגם של ילדים שנולדו לישראלים יהודים אשר נשואים פעם אחת, שעלו לישראל לפני שנת 1972, נישאו לפני שנת 1954 ושניהם מקבלים פיצויים במוקדם או במאוחר. סה"כ במוקדם הוא הסכום הכולל אשר מתקבל מקבלת פיצויים במוקדם בכל משק בית, כחלק מהשכר הממוצע במשק. בקרות אחרות הן גיל ומין, משך נישואי ההורים בשנת 1957 ומשתנים נפרדים עבור האב והאם כולל: גיל, שנים מאז ההגירה (בשנת 1956) וארץ המוצא.

## 6. סיכום

במחקר זה, אני אומד את השפעתם של הפיצויים עבור ניצולי שואה על ההון האנושי של ילדיהם. אסטרטגיית הזיהוי מבוססת על כללי הזכאות השרירותיים במהותם, אשר הובילו להבדל בין ניצולי השואה מבחינת האם קיבלו פיצויים במוקדם (נמוכים מישראל או גבוהים מגרמניה) או במאוחר.

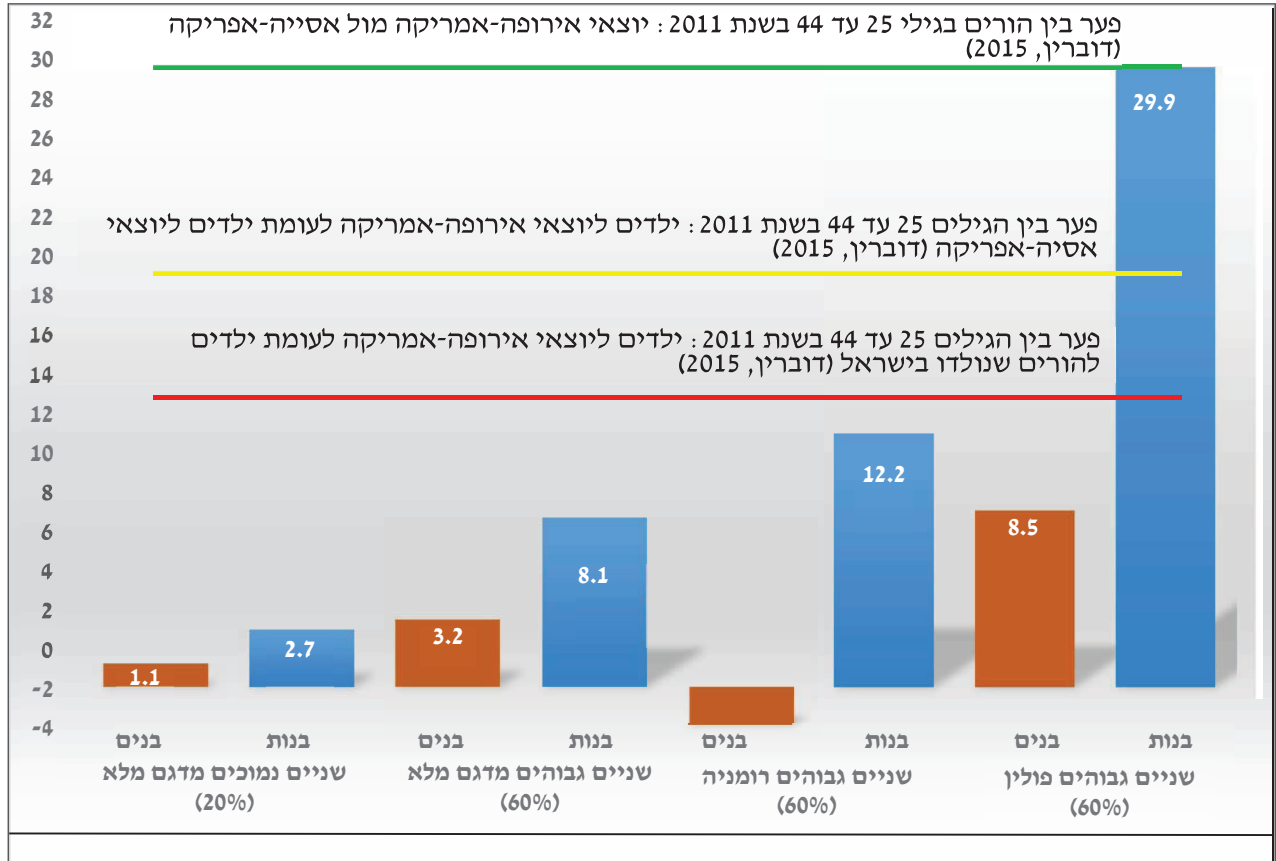
אני מוצא השפעה חיובית של הפיצויים, במיוחד בקרב בנות. פיצויים גבוהים במוקדם לשני ההורים תורמים 0.4 שנות לימוד, ומובילים לעלייה של 8.2 אחוזים בהסתברות להשכלה על-תיכונית ושל כ-13.5 אחוזים בשכרן של בנות. עקב הקשר בין ארצות המוצא והזכאות לפיצויים, אני מבצע רגרסיות על בסיס תת-דגימות של ארץ מוצא בודדת (פולין וגרמניה). אני מוצא ברגרסיות האלה השפעה גדולה יותר: פיצויים גבוהים במוקדם לשני ההורים קשורים לתרומה של כשנת לימוד אחת.

כדאי לשקול את המספרים לעיל בהקשר של הפערים הנוכחיים בחינוך בישראל: על פי דוברין (2015) לישראלים בגילאי 25 עד 44 בשנת 2015, אשר שני הוריהם נולדו באירופה או באמריקה, יש סיכוי גבוה יותר ב-20 נקודות אחוז לרכוש השכלה על-תיכונית, מאשר ישראלים אשר הוריהם נולדו באסיה או באפריקה (49 וכן 29 אחוזים, בהתאמה). עם זאת, הילדים שאני מנתח במחקר זה הם מבוגרים יותר (בסביבות גיל 50) והפערים הכלליים באוכלוסייה זו עלולים להיות גדולים יותר. ממצאי דוברין (2015) לגבי הפערים בין ההורים של אותם ילדים בגילאים של 25 עד 44 - כ-30 נקודות אחוז בין אירופאים או אמריקאים לעומת אסייתים או אפריקאים - מצביעים, אכן על כך, שהפערים בעבר היו גדולים יותר.

התוצאות במחקר שלי מסוכמות באיור 3 כהשוואה לדוברין (2015). הן גורסות כי הפיצויים הגבוהים לשני ההורים מגדילים את ההסתברות של בנות לרכוש השכלה על-תיכונית ב-8.5 אחוזים. מספר זה אמנם אינו מבוטל, אך הוא נמוך בהרבה מהפערים הכלליים בחברה הישראלית אשר הוזכרו לעיל. המקרה היחיד שבו ההשפעה שאני מוצא גבוהה כמו הפערים הכלליים בין ישראלים ממוצא אירופה-אמריקה לאלה ממוצא אסיה-אפריקה, הוא במקרה של בנות שנולדו להורים יוצאי פולין, אשר שני הוריהן מקבלים פיצויים גבוהים; מדובר בקבוצה מזערית יחסית לכלל אוכלוסיית הדור השני של ניצולי השואה. אמנם מחקר זה תורם להבנת ההשפעות של הפיצויים האישיים הנרחבים לניצולי שואה על ההון האנושי של הדור השני, אך הוא עשוי להסביר רק חלק קטן מפערי ההשכלה הגדולים בישראל.

**איור 3: השפעת הפיצויים על ההסתברות לרכוש השכלה על-תיכונית, על פי סכום הפיצויים שהתקבל במוקדם ולפי מדינות המוצא**

האיור מציג את ההבדל הצפוי בהסתברות לרכוש השכלה על-תיכונית על פי גובה הפיצויים. האיור מציג גם את הפערים בהסתברות לרכוש השכלה על-תיכונית בין קבוצות שונות בישראל בשנת 2011, בהתבסס על ממצאי דוברין (2015)





## 7. רשימת מקורות

- ברונר ז'וזה ונחום איריס. "ערכה של תרבות: על החקיקה הגרמנית והפרקטיקה הישראלית לבדיקת גרמניותם של ניצולי השואה. משפט ועסקים, כרך י, 2009, עמ' 279-303.
- דוברין נורית. "שוויון הזדמנויות בהשכלה: חסמים דמוגרפיים וסוציו-אקונומיים". הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נייר עבודה – מספר 91, ינואר, 2015.
- וועדת דורנר בנושא סיוע לניצולי השואה, דו"ח הוועדה, 2008, ארכיון המדינה
- טובי יעקב. "החורבן והחשבון: מדינת ישראל והשילומים מגרמניה 1949-1953", אוניברסיטת תל-אביב, 2015.
- טייטלבאום ראול. "הפתרון הביולוגי – שערוריית הפיצויים לניצולי שואה", הקיבוץ המאוחד ספריית פועלים, 2008.
- טייטלבאום ראול. "הפיצויים האישיים לניצולי שואה בישראל והקיבוד החברתי בישראל", תיאוריה וביקורת, גיליון 27, 2005.
- כץ יוסי. "רווחי שואה: תביעות הפיצויים האישיים מגרמניה כמקור הכנסה בשנות החמישים והשישים", ישראל, חוברת 15, 2009.
- לנדסברגר מיכאל. "השפעת הפיצויים האישיים מגרמניה: על הצריכה והחיסכון בישראל וכמה דיונים בפונקציית הצריכה", בנק ישראל, מחלקת המחקר, 1969.
- קראיף תומר. "חוק לימוד חובה-חינם בישראל ומגבלות נזילות", סקר בנק ישראל 82, 2009.
- שנער פ. אליעזר. "בעול כורח ורגשות: יחסי ישראל גרמניה 1951-1996", ספר בהוצאת שוקן, 1967.
- Akee, R., Copeland, W., Costello, E. J., Simeonova, E., (2018), How does household income affect child personality traits and behaviors? *American Economic Review* 108 (3), 775– 827.
- Attanasio, O. P., Meghir, C., Santiago, A., (2011), Education choices in Mexico: using a structural model and a randomized experiment to evaluate Progresa. *The Review of Economic Studies* 79 (1), 37–66.
- Baird, S., Ferreira, F. H., Özler, B., Woolcock, M., (2014), Conditional, unconditional and everything in between: a systematic review of the effects of cash transfer programs on schooling outcomes. *Journal of Development Effectiveness* 6 (1), 1–43.
- Barrera-Osorio, F., Linden, L. L., Saavedra, J. E., (2019), Medium-and long-term educational consequences of alternative conditional cash transfer designs: Experimental evidence from Colombia. *American Economic Journal: Applied Economics* 11 (3), 54–91.
- Behrman, J. R., Sengupta, P., Todd, P., (2005), Progressing through progresa: An impact assessment of a school subsidy experiment in rural Mexico. *Economic development and cultural change* 54 (1), 237–275.

- Dahl, G. B., Lochner, L., (2012), The impact of family income on child achievement: Evidence from the earned income tax credit. *American Economic Review* 102 (5), 1927–56.
- Duque, V., Rosales-Rueda, M., Sanchez, F., et al., (2018), How do early-life shocks interact with subsequent human-capital investments? Evidence from administrative data. In: IZA World of Labor Conference.
- Heckman, J. J., Mosso, S., (2014), The economics of human development and social mobility. *Annu. Rev. Econ.* 6 (1), 689–733.
- Kreinin, M. E., (1961), Windfall income and consumption: Additional evidence. *The American Economic Review* 51 (3), 388–390.
- Mayer, S. E., (1997). *What money can't buy: Family income and children's life chances.* Harvard University Press.
- Milligan, K., Stabile, M., (2011), Do child tax benefits affect the well-being of children? evidence from Canadian child benefit expansions. *American Economic Journal: Economic Policy* 3 (3), 175–205.
- Tsur, S., (2017), Liquidity constraints and human capital: The impact of welfare policy on Arab families in Israel. Discussion Paper, Bank of Israel, Research Department (2017.01).
- Yeung, W. J., Linver, M. R., Brooks-Gunn, J., (2002), How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child development* 3 (6), 1861–1879.